

ሰ) ከፕሮቴስታንቶች መለየት በኋላ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን የወንጌል መልእክተኞቿን (ሚስዮኖቿን) በተለያዩ የዓለም ክፍሎች በማሠማራት (በመላክ) እምነቷን ያስፋፋችበት ዘመን

የክርስትና መሥራች ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ሐዋርያት ዓለምን ዞረው ወንጌልን እንዲሰብኩ ባዘዘው መሠረት (ማቴ. 28:18-20 ፣ ሉቃ. 24:47፣ ዮሐ. 17:18፣ 20:21፣ የሐዋ. 1:8) ቤተ ክርስቲያን የወንጌልን ትምህርት በየጊዜው ለዓለም ሕዝቦች አዳርሳለች ። ሆኖም በእስልምና መስፋፋት ፣ በግሪክ ኦርቶዶክስና በካቶሊክ አብያተ ክርስቲያናት መለያየት ወዘተ. ምክንያት ወንጌልን በዓለም የማዳረሱ ተግባር በመጠኑ ተገትቶ ነበር ።

በ16ኛው መቶ ዘመን አውሮጳ ውስጥ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ተከታይ ከነበረው ሕዝብ መካከል ከፊሎ ተለይቶ የፕሮቴስታንትን አብያተ ክርስቲያናት ሲመሠርት ፣ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ተከታዮች በደቡብ አውሮጳ ውስጥ በኢጣልያ ፣ በእስጳኝ ፣ በፖርቱጋል ወዘተ. የነበሩ በእምነታቸው ጸንተው ቀሩ ። ከዚህ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ተከታዮች ቊጥር እየቀነሰ ከሄደበት ዘመን ትንሽ ቀደም ብሎና በዚሁ ዘመን የካቶሊክ እምነት ደጋፊዎች የነበሩት የእስጳኝና የፖርቱጋል መንግሥታት መርከቦቻቸውን ወደተለያዩ አቅጣጫዎች በመላክ የላቲን (የመካከለኛና የደቡብ) አሜሪካን ሀገሮች ፣ ከእስያና ከአፍሪካም አንዳንድ ሀገሮችን በቅኝ ግዛትና በንግድ ስምምነት ስም ያዙ ። በዚያን ጊዜ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ሚስዮናውያን ፍራንሲስካውያን ፣ ዶሚኒካውያን ፣ ኢየሱሳውያን ወዘተ. ከወታደሮችና ከነጋዴዎች ጋር በመርከብ በመጓዝ ክርስትናን በላቲን አሜሪካ ሀገሮች በብራዚል ፣ በፔሩ ፣ በቺሊ ፣ በኮሎምቢያ ፣ በኤኳዶር ፣ በሜክሲኮ፣ በአርጀንቲና ፣ በቮሊቬያ ፣ በቤኒዙኤላ ፣ በኮቲማላ ፣ በኮስታሪካ ፣ በሔቲ ፣ በሆንዱራስ ወዘተ. ውስጥ በማስተማር ሕዝቡን ወደ ክርስትና በመመለስ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያንን አባላት ቊጥር ከፍ ለማድረግ ቻሉ ። እንዲሁም የካቶሊክ ሚስዮናውያን የፖርቱጋል ቅኝ ገዥዎችን በመከተል በ17ኛው መቶ ዘመን እንደ ሞዛምቢክ ፣ ኮንጎ ፣ ወዘተ. በመሳሰሉት የአፍሪካ ሀገሮች የክርስትናን ትምህርት አስተምረዋል ። ዘግየት ብሎም የቅኝ ግዛቶቻቸው በአመጽ

ነጻነታቸውን በመቀዳጀታቸውና በተለያዩ ምክንያቶች የእስጳኝና የፖርቱጋል መንግሥታት በተዳከሙበት ወቅትም በ19ኛው መቶ ዘመን የፈረንሳይ፣ የቤልጅግ ወዘተ. መንግሥታት እፍሪካ፣ ካናዳ፣ ሰሜን አሜሪካና እስያ በነበሩት የቅኝ ግዛቶቻቸው የካቶሊክ እምነት እንዲስፋፋ ረድተዋል።

ከእስጳኝ፣ ከፖርቱጋል ወዘተ. የቅኝ አገዛዝ ቀንበር ሥር በአመጽ የፖለቲካ ነጻነታቸውን የተቀዳጁት ሀገሮች ወዲያው ከቫቲካን ጋር የዲፕሎማቲክ ግንኙነት መሥርተው የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን አባልነታቸውን በማጽናት እምነታቸውን በማስፋፋት ላይ ይገኛሉ።

ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን የወንጌል መልእክተኞች መካከል ዝነኛ የነበረው የእስጳኝ ተወላጅ ኢየሱሳዊው የወንጌል መልእክተኛ ፍራንሲስ ሐቪየር (1506-1552) በፖርቱጋል መንግሥት ሥር በነበሩት በሕንድ፣ በኢንዶኒዲያ፣ በጃፓን ውስጥ በሚገኙ ክፍለ ሀገሮች ወንጌልን በትጋት አስተምሮ ወደ ቻይና በመጓዝ ላይ ሳለ ሳንሲያን (የቅዱስ ዮሐንስ ደሴት) እቀባለችው ደሴት ውስጥ በ1552 ዓ.ም ዐረፈ። አስከሬኑም የሰብከተ ወንጌል ተግባሩ ማዘጋጃና መኖሪያው ወደነበረችው ወደ ጐላ ተወስዶ ኢየሱስ ቤተ ክርስቲያን ቅጽር ግቢ ውስጥ በክብር ዐረፈ። የፖርቱጋልን ንጉሥና የፖፑን ሙሉ ድጋፍ አግኝቶ በትጋት በማስተማሩ ምክንያት ቊጥራቸው እጅግ ከፍ ያለ ሰዎችን ወደ ክርስትና መልሶ ነበር። ለዚህም ላበረከተው ታላቅ ተግባር የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን በ1622 ዓ.ም የቅዱስነት ማዕርግ ሰጥታዋለች።

በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ሥር የሚከናወነውን የሰብከተ ወንጌል ተግባር በፖፑ ሥልጣን ሥር በማዕከላዊነት የሚያቀነባብርና አስፈላጊውን ድጋፍ የሚያደርግ “ፕሮፓጋንዳ ፊዴ” በመባል የታወቀው መንፈሳዊ ድርጅት ጎርጎርዮስ ዐሥራ አምስተኛ በተባለው ፖፕ በ1622 ዓ.ም ተመሥርቶ ተግባሩን ያከናውን ጀመር። ይኸው ድርጅት ለካቶሊክ እምነት መስፋፋት ታላቅ አስተዋጽኦ ያደርጋል።

ኢየሱሳዊው የወንጌል መልእክተኛ ሮበርት ዴ. ኖቢሊ (1577-1656) ደቡብ ሕንድ ውስጥ ብራሕማኖችን በመምሰል፣ በብራሕማኖች ዝቅተኛ ነገዶች ናቸው በመባል እንደ እርኩስ ነገር በመታየት የማይነኩትን ሰዎች በመራቅ፣ እንደ ብራሕማኖች የምነና (የብሕትውና) ኑሮን በመኖር፣ ባህሎቻቸውን በመፈጸምና መስሎ እየኖረ ተግቶ በማስተማር

በብዙ ሺህ የሚቁጠሩ ሰዎችን አጥምቋል ። በብራሕማኖች ባህል መሠረት እንደ ርኩስ በመቁጠር የማይነኩ ለተባሉትም ዝቅተኛ ነገዶች በሌላ አስተማሪ የሚመሩ የወንጌል መልእክተኞች እንዲላክላቸው ሐሳብ አቅርቧል ። ሳንስከሪት በተባለው ቋንቋም የትምህርተ ሃይማኖት መጻሕፍት ጽፎላቸዋል ። የተጠመቁት ምእመናንም የአሕዛብን መንፈስ ያልተከተሉ ሕንዳዊ ባህሎቻቸውን ከክርስትና እምነታቸው ጋር ጉን ለጉን እንዲፈጽሙ ፈቅዶላቸው ነበር ። ይህ ዐይነቱ መስሎ የሚስተማሩ ዘዴ በ1623 ዓ.ም ጎርጎርዮስ ዐሥራ አምስተኛ በተባለው ፖፕ ተደግፎ ሲሠራበት ከቈየ በኋላ ፡ ቤኔዲክት ዐሥራ አራተኛ የተባለው ፖፕ ይህንኑ ዘዴ በመቃወም ሰላወገዘው ከ1742 ዓ.ም ጀምሮ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ሰባክያን በሕንድ ያፋፋሙት የወንጌል ትምህርት ለተወሰነ ጊዜ ተዳክሞ ከቈየ በኋላ ከ19ኛው መቶ ዘመን ጀምሮ ሕንድ ውስጥ ክርስትና በመስፋፋት ላይ ናት ።

እንዲሁም ኢየሱሳዊው የወንጌል መልእክተኛ ማቴዎስ ሪኪ (1552-1610) ቻይና ውስጥ ሀገሬውን መስሎ በመኖርና በኮንፉሲዩስ ትምህርት መሠረት የሞቱ ዘመዶቻቸውን ማምለክ የመሳሰሉትን ባህሎቻቸውን እንዲፈጽሙ በመፍቀድ ፡ እራሱም እየፈጸመ በቻይንኛ ቋንቋ ስላስተማረ ብዙዎችን ወደ ክርስትና እምነት መለሰ ። እንዲሁም የሰዓትና የካርታ ሥራ ችሎታው በሕዝቡ ዘንድ ተወዳጅ አደረገው ። የንጉሡም የቅርብ አማካሪ ለመሆን ስለቻለ ቻይና ውስጥ ክርስትና በይፋ እንድትሰበክ ለማድረግ ችሎ ነበር ።

ከማቴዎስ ሪኪ ዕረፍት በኋላ ረዳቱ አዳም ሸል ሾን ቤል (1592-1666) ቻይናዎችን መስሎ ባህሎቻቸውን እየፈጸመ በመኖር ወንጌልን አስተማረ ። በመንግሥቱም ዘንድ ከፍ ያለ ክብርና የሚኒስትርነት ማዕርግ ተሰጥቶት ነበር ። ፔኪንግ ውስጥ አብያተ ክርስቲያናትን አላንጾ ክርስቲያኖች ያለምንም ተጽእኖ በሰላም አምልኮአቸውን ለማከናወን ችለው ነበር ። እንደ አሕዛብ የጣዖት አምልኮ እስካልተለወጠ ድረስ የቻይና ክርስቲያኖች የሞቱ ዘመዶቻቸውን በአክብሮት ስሜት በማሰብ የሚያደርጉትን የማምለክ ልምዳቸውን (ባህላቸውን) እንዲፈጽሙ ኢየሱሳውያን ሰባኪዎች ፈቅደው ነበር ። ሆኖም ከ1630 ዓ.ም ጀምሮ ቻይና ውስጥ ማስተማር የጀመሩት ዶሚኒካውያንና ፍራንሲስካውያን የወንጌል መልእክተኞች የሀገሬውን ባህል እየፈጸሙ ማስተማሩ ከክርስትና ትምህ

ርት ውጭ ነው በማለት በኢየሱሳውያን ላይ ክስ ስላቀረቡ ኢኖሴንት ዐሥረኛ የተባለው ፖፕ በ1645 ዓ.ም የየሀገሩን ተወላጅ መስሎና ባህሉን እየፈጸመ ማስተማርን ከለከለ ። በ1704 ዓ.ም. ቀሌምንጦስ ዐሥራ አንደኛ ይህንኑ እገዳ ስላጸናው የቻይና ንጉሥ ካንግሕሲ በተለይ የሞቱ ዘመዶችን ማምለክ መከልከሉ ስላስቆጣው ክርስቲያኖች የሀገሬን ባህል ይቃወማሉ በማለት ክርስትና በግዛቱ እንዳትሰበክ ከልክሎ በክርስቲያኖች ላይ ስደትን በማወጁ በእስያ የተጀመረው የስብከተ ወንጌል እንቅስቃሴ ባጭሩ ተቀጨ ።

• በሃያኛው መቶ ዘመን የካቶሊክ ሚስዮናውያን እንደገና ቻይና ውስጥ ቀስ በቀስ ወንጌልን አስተምረው ለአጠመቃቸው ክርስቲያኖች በ1946 ዓ.ም. ቻይናዊውን ቲየንን ካርዲናል አድርገው በሾሙ በሦስተኛው ዓመት ማእ ሴቱንግ ባካሄደው የኮሙኒስት አብዮት የሀገሪቱን የመሪነት ሥልጣን ከያዘ በኋላ ክርስቲያኖች ተደመሰሱ ።

እላይ በተጠቀሱት ምክንያቶች የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን በእስያ ያሰማራቸው ሚስዮናውያን ድካም አጥጋቢ ውጤት ሊያስገኝ አልቻለም ።

የእስጳኝ ተወላጆች በነበሩ አውግስቲኖውያን የወንጌል መልእክተኞች ትጋት ከ1565 ዓ.ም ጀምሮ ሩቅ ምሥራቅ በሚገኙት ፊሊፒንስ ደሴቶች ውስጥ ወንጌልን አስተምረው ብዙዎችን ወደ ክርስትና እምነት መለሱ ። ከ1595 ዓ.ም ጀምሮ ኢየሱሳውያን ፊሊፒንስ ውስጥ ብዙ ትምህርት ቤቶች ከፍተው አስተምረዋል ። በዚህ አኳኋን በእስያ ከሚገኙት ሀገሮች መካከል የካቶሊክ እምነት ሥር ሰዶና ተስፋፍቶ የሚገኘው ፊሊፒንስ ውስጥ ነው ። በዘመናችን ከፊሊፒንስ ሕዝብ ከመቶ ሰማንያው እጅ የካቶሊክ እምነት ተከታይ መሆኑ ይነገራል ።

የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ከ19ኛው መቶ ዘመን ጀምሮ አፍሪካ ውስጥም አጋንዳ ፡ ዛየር ፡ ሩአንዳ ፡ ቡሩንዲ ፡ ኬንያ ፡ ታንዛንያ ፡ ሞዛምቢክ ፡ አንጉላ ወዘተ. ክርስትናን በሰፊው በማስተማርና በማስፋፋት ላይ ናት ።

ቀደም ሲል እንደተመለከትነው ከላቲን አሜሪካ ፡ ከእስያና ከአፍሪካ ሀገሮች በከፊል በጦር ኃይል በቅኝ ግዛትነት ይዘው ያስተዳድሩ የነበሩ የእስጳኝና የፖርቱጋል መንግሥታት በተዳከሙበት ወቅት ከ17ኛው መቶ ዘመን ጀምሮ ተጠናክረው የተነሡት የዳች ፡ የእንግሊዝ ፡

የፈረንሳይ ወዘተ. መንግሥታት በእስጳኝና በፖርቱጋል እጅ ከነበሩት ቅኝ ግዛቶች ከፊሎችንና ሌሎችንም ሀገሮች በቅኝ ግዛትነት ይዘው ያስተዳድሩ ጀመር ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የካቶሊክ ሚስዮናውያን ብቻ ሳይሆኑ የፕሮቴስታንት ሚስዮናውያንም እምነታቸውን በሚከተሉ በእንግሊዝ ፡ በጀርመን ፡ በዳች ፡ በሰሜን አሜሪካ ወዘተ. መንግሥታት ድጋፍ የየራሳቸውን እምነት በዓለም አዳረሱ ። ከዚህ ላይ ልንረዳው የሚገባን የፖርቱጋል ፡ የፈረንሳይና የእስጳኝ ቅኝ ገዢዎች በያዙአቸው ሀገሮች የካቶሊክ እምነት እንዲስፋፋ ሲጥሩ ፡ የዳች ፡ የጀርመን ፡ የሰሜን አሜሪካ ወዘተ. መንግሥታት ደግሞ ለፕሮቴስታንት እምነት መስፋፋት ታላቅ አስተዋጽኦ አድርገዋል ። የእንግሊዝ መንግሥት ፖሊሲ ግን ቅኝ ግዛትን ማብዛትንና ንግድን ማስፋፋት እንጂ ለሃይማኖት መስፋፋት ደንታ ስላልነበረው ሕዝቡ የራሱን እምነትና ባህል ጠብቆ እንዲኖር ይፈቅድ ነበር ። ሆኖም የካቶሊክና የተለያዩ የፕሮቴስታንት ሚስዮናውያን ጐን ለጐን በሚያስተምሩበት ወቅት ተባብረው በማስተማር ለምእመናን መልካም ምሳሌ በመሆን ፈንታ አንዳንዶቹ አፍራሽ የሆነ ውድድርን በመከተል አንዱ ወገን አስተምሮ ያጠመቀውን ፡ ሌላው ወገን ፊት ከሌሎቹ የተማርኸው ስሕተት ነው በማለት እንደገና ያጠምቅ ነበር ። እንዲሁም አረመኔዎችንና ክርስትናን ያልተቀበሉትን ወገኖች አስተምሮ በማጥመቅ ፈንታ ኢክርስቲያናዊ በሆነ መንገድ የኦርቶዶክስ እምነት ተከታዮችን ሁለቱም ወገኖች ወደየራሳቸው እምነት በመመለስ ወዘተ ምእመናንን ግራ አጋብተው ነበር ። ዛሬም ቢሆን ጥቂቶቹ ሚስዮናውያን ክርስትናን ያልተቀበሉትን አስተምሮ የመመለስ የተቀደሰ ዓላማቸውን ስተው ኦርቶዶክሳውያን ምእመናንን ግራ በማጋባት ላይ ናቸው ።

በመጨረሻ ሁላችንም ልንገነዘበው የሚገባን የካቶሊክም ሆኑ የፕሮቴስታንት ሚስዮናውያን የስብከተ ወንጌል ተልእኮአቸውን ለማከና ወን የቻሉት ፤ ዛሬም በማከናወን ላይ ያሉት በበጎ አድራጊ ድርጅቶችና ምእመናን በየጊዜው ያለማቋረጥ እንደየችሎታቸው በሚለግሡት ገንዘብ (ሙዳየ ምጽዋት) ድጋፍ መሆኑን ነው ። ከበጎ አድራጊዎች የሚሰበሰበው ገንዘብም በመዝረክረክ በማንም ሳይመነተፍና ሳይባክን በታላቅ ጥንቃቄ ተሰብስቦና ተቀምጦ በቤተ ክርስቲያን ሃላፊዎችና ከምእመናን በተመረጡ ሽማግሌዎች በተዘጋጀ ፕሮግራም መሠረት በተግባር ላይ ይውላል ።

ሸ) የፖፖችን ሥልጣን በመጋፋት ከ1648-1789 ዓ.ም ድረስ በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ የተነሡ ንቅናቄዎች

ከዌስትፋልያው ስምምነት እስከ ፈረንሳይ ሪፑብሊክን ድረስ ፖፖች ተቀባይነትና ተሰሚነት የነበራቸው የካቶሊክን እምነት በሚከተሉ ሀገሮች ዘንድ ብቻ ነበር ።

በትሬንት ጉባኤ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን በፖፑ መሪነት በውስጥ የተከሰቱትን ስሕተቶች ካረመች በኋላ ለወደፊትም በቤተ ክርስቲያኒቱ ውስጥ የሚከሰቱትን ስሕተቶች ፖፖች በየጊዜው እየተከታተሉ እንዲያርሙ ሥልጣን ተሰጥቷቸው ነበር ። እነሱም በቤተ ክርስቲያኒቱ ውስጥ ብዙ ገንቢ ለውጦች እንዲፈጸሙ አድርገዋል ። በተጨማሪም በአምባሳ ደር ማዕርግ የቤተ ክርስቲያኒቱን ጉዳይ የሚያከናውኑ መልእክተኞች በፖፑ እየተመረጡ ወደ ፈረንሳይና ወደ ሌሎችም ሀገሮች እየተላኩ ተግባራቸውን ያከናውኑ ነበር ።

ሆኖም አንዳንድ የካቶሊክ እምነት ተከታይ የሆኑ ነገሥታትና ጳጳሳት በማዕከላዊነት የሚሠራውን የፖፑን የበላይነት ሥልጣን እንደ ጣልቃ ገብነት በመቀጠር መቃወም ጀመሩ ። በተቃውሞአቸውም ምክንያት የፖፖች ሥልጣን እየተዳከመ ሄደ ። ከተቃዋሚዎችም አብዛኞቹ የተነሡት ፈረንሳይ ውስጥ ነበር ። እነሱም ፡

1ኛ) በዐሥራ ሰባተኛውና በዐሥራ ስምንተኛው መቶ ዘመን የተካሄደው ጋሊካኒዝም (ጋሊካዊ) የተባለው ንቅናቄ ፈረንሳይ በነበረችው የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ላይ የነበረውን የፖፑን የመንፈሳዊ አስተዳደር ሥልጣን ለንጉሡ ለሉዊስ ዐሥራ አራተኛ (1643-1715) ለማጉናጸፍ የተተለመ ነበር ። ይህ በብሔርተኝነት ስሜት የተጀመረው ንቅናቄ ፖፑ የውጭ ሀገር ተወላጅ ስለሆነ ቤተ ክርስቲያኒቱ በንጉሡ በሚመረጡ የፈረንሳይ ዜጎች በሆኑ ካህናት መተዳደር አለባት በሚል ዓላማ የተነሣ ነበር ። ይህ ዓይነቱ ቤተ ክርስቲያንን ከነገሥታት በታችና ታዛዥ ለማድረግ የተሞከረው ንቅናቄ በፈረንሳይ ውስጥ ብቻ ሳይሆን በሌሎች የአውሮጳ ሀገሮችም ተንጸባርቋል ።

ንጉሥ ሉዊስ በ1682 ዓ.ም የፈረንሳይ ካህናት የተካፈሉበት ጉባኤ ጠርቶ ይህንን ንቅናቄ እንዲያጽድቁ አደረገ ። በዚሁ ጉባኤ ውሳኔ መሠረት የፈረንሳይ ንጉሥ የቤተ ክርስቲያኒቱ የበላይ አስተዳዳሪ መሆኑ ፡

የአብያተ ክርስቲያናት ሃላፊዎች የተገኙበት አጠቃላይ ጉባኤ ከፖፑ ሥልጣን በላይ መሆኑ ፤ ፖፑ እምነት ነክ በሆኑ ጉዳዮች ላይ ብቻ የተወሰነ ሥልጣን እንዲኖረው ወዘተ. ተብሎ ተወሰነ ። በተጨማሪም አላይ የተጠቀሱትን ውሳኔዎች የያዙ በአቡነ ቦሌኤትና በፓሪስ ዩኒቨርሲቲ መንፈሳውያን መምህራን የተዘጋጁት ይህንን ንቅናቄ የሚደግፉት (ሀ) ፖለቲካ ነክ በሆኑ ጉዳዮች ነገሥታት ከቤተ ክርስቲያን ሥልጣን በታች ስላልመሆናቸው ፤ (ለ) ለየት ያሉት የፈረንሳይ ቤተ ክርስቲያን መብቶች ሊለወጡ የማይችሉ ስለመሆናቸው ፤ (ሐ) አጠቃላይ የቤተ ክርስቲያን ጉባኤዎች (ሲኖዶሶች) ከፖፖች ሥልጣን በላይ ስለመሆናቸው ፤ (መ) የፖፑ ውሳኔ (ብያኔ) ሊጸና የሚችለው በቤተ ክርስቲያን ጉባኤ ሲጸድቅ ብቻ ስለመሆኑ የሚገልጹት አራቱ አርቲክሎች በዩኒቨርሲቲዎችና በመንፈሳዊ ትምህርት ቤቶች በትምህርት መልክ እንዲሰጡ ተወሰነ። በዚህ ትምህርት አማካይነት ንቅናቄው የካቶሊክ እምነት ተከታይ ወደሆኑ ሀገሮች ተዛመተ ። ይህንን የነገሡን ሕገ ወጥ ተግባር ኢኖሴንት ዐሥራ አንደኛ የተባለው ፖፕ ወዲያውኑ አወገዘው ። ሆኖም ከሁለት መቶ ዓመታት በኋላ በተደረገው በመጀመሪያው የቫቲካን ጉባኤ (1869-1870) ቀደም ሲል በጥብቅ የተቃወሙት የፖፑ አለመሳሳት (አይሳሳትም የሚለው) ስለጸደቀ የጋሊካኒዝም ንቅናቄ ደብዛው ጠፋ ። በተጨማሪም ፖፕ ኢኖሴንት ዐሥራ አንደኛ የካቶሊክ እምነት ተከታይ የሆኑ መንግሥታትን አስተባብሮ ቪየናን የክበቡ ቱርኮችን በጦር ኃይል እንዲባረሩ ሲያደርግ ፤ ሎዊስ ዐሥራ አራተኛ ግን ቱርኮችን ይረዳ ነበር ።

2ኛ) ጃንሴኒዝም (ጃንሴናዊ) የዚህ ንቅናቄ መሪ ቆርኔሌዎስ ጃንሴን የተባለው ጳጳስ የተወሰኑ ሰዎች ለድኅነት ፣ የተወሰኑ ደግሞ ለመጥፋት ተመድበዋል የሚለውን ፕሬዴስቲኔሽን በሚል ስያሜ የሚታወቀውን የካልቪንን ትምህርት ስላስተማረ በኢየሱሳውያን ተከሶ ኢኖሴንት ዐሥረኛ በተባለው ፖፕ በ1653 ዓ.ም ሮም ውስጥ ተፈረደበት ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ በሮም ፖፕና በጃንሴኒያውያን መካከል የነበረው አለመግባባት በመሻሻል ፈንታ እየከረረ ስለሄደ ከጋሊካውያን ጋር የጠበቀ ግንኙነት ፈጥረው ፖፖችን ይቃወሙ ነበር ። ቀጥሎም የሮሙ ፖፕ አይሳሳትም የሚለውን ውሳኔ ስለተቃወሙና ባጠቃላይ በፖፖቹ ላይ የተጠናከረ የፖለቲካ ትግል (ዘመቻ) ማካሄድ ስለጀመሩ በ1710 ዓ.ም በነገሥ ሎዊስ ዐሥራ አራተኛ ከፈርንሳይ ስለተባረሩ ወደ ሐላንድ ሄደው

ተቀመጡ ። ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያንም በይፋ (በአፈሴል) አልተገነጠ ሉም ።

3ኛ) ፌብሮኒአኒዝም (ፌብሮናዊ) ። ይህ ንቅናቄ በ18ኛው መቶ ዘመን ብዙ የጀርመን ጳጳሳት ፖፑ በመላ የካቶሊክ አብያተ ክርስቲያናት ላይ ያለውን ፍጹም የሆነ ሥልጣን በመቃወም የአጠቃላይ የቤተ ክርስቲያን ጉባኤ ሥልጣን ከፖፑ በላይ መሆኑን አረጋገጠ ። ፖፑ በመጠኑ በእምነት ነክ ጉዳዮች ብቻ የበላይ ጠባቂ ሆኖ ፣ በየፀገሩ ያሉት የካቶሊክ አብያተ ክርስቲያናት አቶኖሞስ ሆነው ራሳቸውን በራሳቸው እንዲያስተዳድሩ በማለት ወሰነ ። ባጠቃላይ የዚህ ንቅናቄ ዋና ዓላማ የፖፑን ፍጹማዊ የሆነ ሥልጣን ለመቃወም ነበር ። በዚህ አኳኋን ከአውሮጳ ካህናትና ሕዝብ መካከል አብዛኞች ፖፑ በማዕከላዊነት ስለተጉናጸፈው ፍጹም የሆነ ሥልጣን የነበራቸው ድጋፍ እየተቀነሰ ሄደ። ሆኖም ይህ ንቅናቄ በዓላማ መሰሉ እንደነበረው እንደ ጋሊካኒዝም በመጀመሪያው የቫቲካን ጉባኤ የፖፑ አለመሳሳት ስለጸደቀ ደብዛው ጠፋ።

4ኛ) ጀሴሬዝም (ዮሴፋዊ) የአውስትሪያ ንጉሥ ዳግማዊ ዮሴፍ (1765 1790) ከናቱ ከማርያ ትሬዛ በጋራ ፀገሪቱን ይገዛ በነበረበት ወቅት በግዛቱ የነበረችውን የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ሙሉ በሙሉ ከአስተዳደሩ ሥር አደረገች ። በገዳማቱ ላይም ከፍ ያለ ተጽእኖ አደረገ ። ይህንኑ ሕገ ወጥ ድርጊት በሰላማዊ መንገድ ለማርገብ በማሰብ ፒዮስ ስድስተኛ (1775 1799) የተባለው ፖፕ በጉብኝት ስም ሺየና ቢሄድ ተገቢ አቀባበል ስላልተደረገለት አዝኖ ወደ ሮም ተመለሰ ። ሆኖም ከንጉሡ ዕረፍት በኋላ የንቅናቄው ደብዛ ጠፋ ።

የፖፖች ቀኝ እጅና ጠንካራ ደጋፊ የነበሩት ኢየሱሳውያን በጃንሴኒዝምና በጋሊካኒዝም ላይ ያደረጉት ተቃውሞ ያላስደሰታቸው የፖርቱጋል ፣ የፈረንሳይ ፣ የእስጳኝና የሲሲሊ መንግሥታት የተለያዩ ወንጀሎችን ሠርተዋል የሚል ዩሐስት ክስ መሥርተው ሀብታቸውን እየወረሱ አባረሩአቸው ። ፖፖችም በኢየሱሳውያን ላይ የተፈጸመው ግፍ ሕገ ወጥ መሆኑን በመግለጽ ስድቱ እንዲገታ ለመንግሥታቱ ጥያቄ ቢያቀርቡም ሰሚ አጡ ።

እላይ የተጠቀሱት መንግሥታት መሪዎች ተጽእኖ ስላበዙበት ፣ ጥያቄአቸውንም ቢቃረን ወደ ኖሮቱስታንት እምነት ያዘነብላሉ ብሎ

ስለፈራ ቀሌምንጦስ ዐሥራ አራተኛ የተባለው ፖፕ በ1773 ዓ.ም የደጋፊዎቹን የኢየሱሳውያን ድርጅት እንዲፈርስ በይፋ ዐዋጀ ። ይህና የመሳሰሉት ድርጊቶች የካቶሊክ እምነት ተከታይ የሆኑ መንግሥታት በቤተ ክርስቲያን ላይ የነበራቸውን ተጽእኖና የፖፖችን እየተዳከሙ መሄድ ይገልጻል ። ሆኖም የካቶሊክን እምነት የሚከተሉ መሪዎች ከሚገዙአቸው ሀገሮች የተባረሩት ኢየሱሳውያን የፖፑን ትእዛዝ በማይቀበሉት አውስትሪያ ፣ ራሽያና ፕሩሲያ ውስጥ መጠጊያ አገኙ ። ከጊዜ በኋላ ግን የኢየሱሳውያን ድርጅት በአጠቃላይ ለካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን እድገት ጠቃሚ መሆኑ ስለታመነበት በ1814 ዓ.ም በፒዮስ ሰባተኛ እንደገና ተቋቁሞ ተግባሩን ያከናውናል ።

ቀ) ከፈረንሳይ አብዮት (ሪፑሎሽን) እስከ አንደኛው የዓለም ጦርነት ድረስ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ
(1789-1918)

(1) የፈረንሳይ አብዮት በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ላይ
ያስከተለው ጥፋት

ፍትሕን ፣ እኩልነትንና አንድነትን ለፈረንሳይ ሕዝብ ለማጥናጽፍ በ1789 ዓ.ም የተነሣው የፈረንሳይ አብዮት ሲጀመር በቤተ ክርስቲያኒቱ ውስጥም ፍትሕ የሰፈነበት የአስተዳደር ፤ የተስተካከለ የደመወዝ አከፋፈል ወዘተ. ለውጥ (መሻሻል) እንዲደረግ የሚሹ ካህናት ደግፈውት ነበር ። በዚሁ ምክንያት በመጀመሪያ ሪፑሎሽኑ ቤተ ክርስቲያንን አልተቃወመም ነበር ። ከጥቂት ጊዜ በኋላ ግን አብዮታዊው መንግሥት ለተያያዘው ተግባር ማስፈጸሚያ እንዲረዳውና ክርስትናንም ቀስ በቀስ እዳክሞ ለማጥፋት በማሰብ የቤተ ክርስቲያኒቱን ሀብት ወረሰ ። ለሮም ቤተ ክርስቲያንም በገጸ በረከት መልክ ይላክ የነበረው ገንዘብ ታገደ ። ከቤተ ክርስቲያኒቱም መሪዎች አብዛኞቹ ውርሱን በጥብቅ መቃወማቸው መንግሥቱን ስላስቆጣው በ1790 ዓ.ም ገዳማት እንዲዘጉ ፤ ቤተ ክርስቲያኒቱም ከሮም ቤተ ክርስቲያን ጋር ያላትን የአስተዳደር ግንኙነት አቋርጣ በመንግሥቱ ሥር እንድትተዳደር ፣ ከፈረንሳይ ቤተ ክርስቲያን ወደ ሮም የሚላከው ገንዘብ እንዲቋረጥ ፣ ቀሳውስትና ጳጳሳትም ያለፖፑ ጣልቃ ገብነት (ፈቃድ) በመንግሥቱ ባለሥልጣናችና በምእመናን

እየተመረጡ በመሾም ቤተ ክርስቲያንን እንዲያገለግሉ ፣ ባጠቃላይ ቤተ ክርስቲያን በማገልገል ላይ ያሉ ካህናት ለአብዮታዊው መንግሥት ቃለ መሐላ እንዲያደርጉ ታዘዙ ። በነአቡነ ታሌይራንድ ቀስቃሽነት ጥቂት ካህናት ቃለ መሐላውን ፈጸሙ ። ሆኖም ከካህናቱ መካከል ቃለ መሐላውን ሁለት ሦስተኛው እጅ ስለተቃወመው ብዙ ካህናት ታሰሩ ። ጥቂቶችም ተገደሉ ። እንዲሁም በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ሕግ የማይፈቀደውን ጋብቻ እንዲፈጽሙ ከተገደዱት ካህናት መካከል ጥቂቶቹ አገቡ ።

ፒዮስ ስድስተኛ የተባለው ፖፕ ለመንግሥቱ ቃለ መሐላ አናደርግም ያሉትን ካህናት በመደገፍ በ1791 ዓ.ም የመንግሥቱን ትእዛዝና ቃለ መሐላ የፈጸሙትን ካህናት አወገዘ ። በዚህ ምክንያት የ1801 ዓ.ም ስምምነት (ኮንኮርዳንት) እስከ ተደረገ ድረስ በሮም ቤተ ክርስቲያንና በፈረንሳይ መንግሥት ዘንድ የነበረው ግንኙነት እንደሻከረ ቁየ ።

(2) በናፖልዮን ቦናፓርትና በሮም (በካቶሊክ) ቤተ ክርስቲያን መሪዎች መካከል የተደረገው ስምምነትና ግጭት

ወጣቱ ጀኔራል ናፖልዮን ቦናፓርት በሥልጣን ላይ የነበረውን መንግሥት በመፈንቅለ መንግሥት ገልብጦ የመጨረሻውን ሥልጣን ከጨበጠ ከጥቂት ጊዜ በኋላ ፈረንሳይ ውስጥ በሚኖሩ ክርስቲያኖች ላይ ይካሄድ የነበረው ሥቃይ አከተመ ።

በ1798 ዓ.ም ናፖልዮን ወታደሮቹን በጀኔራል ቤርቲየር አዝማችነት ወደ ሮም ልኮ ከተማዋ ከተያዘች በኋላ ፒዮስ ስድስተኛ የተባለው የሰማንያ አንድ ዓመቱ ፖፕ ፈረንሳይ ውስጥ ወደምትገኘው ቫሌንስ ወደተባለች ቦታ ተወስዶ በእስር ሲኖር በ1799 ዓ.ም እዚያው ዐረፈ ። ሮምና ኢጣልያ በናፖልዮን ሠራዊት ተይዘው ስለነበር የፈረንሳይ ገዥዎች የቤተ ክርስቲያን መሪዎችን እየያዙ ያስሩና ከሀገርም ውጭ ያባርሩ ነበረ ። በዚህ ምክንያት ተይዘው እንዳይታሰሩ የሰጉ ካርዲናሎች ወደ ውጭ ሀገር ተሰደው ይኖሩ ጀመር ። ፖፕ ፒዮስ ስድስተኛም በካርዲናሎች ላይ የሚደርሰውን መታሰርና ስደት አስቀድሞ ስለተረዳ ከእርሱ ዕረፍት በኋላ የሚተካውን ፖፕ የሚመርጥ ጠፋ በሚል ሰበብ በቤተ ክርስቲያኒቱ ላይ ችግር እንዳይደርስ በማሰብ ከካርዲናሎች አብዛኞቹ ተሰደው በሚኖሩበት ሀገር ውስጥ ምርጫው ቫቲካን ውስጥ በሚፈጸምበት መንገድ ተገቢውን ፖፕ እንዲመርጡ ቀደም ሲል ፈቅዶ

ነበር ። ከፖፑ ዕረፍት በኋላ የፈረንሳይ መንግሥት ጠላት የነበረው የአውስትሪያው ንጉሥ ዳግማዊ ፍራንሲስ ቬኒስ እቅዱን ጊዮርጊስ ገዳም ውስጥ ኮንክሌቭ የተባለውን የምርጫ ቦታ ስላዘጋጀላቸው እዚያ ሀገር በብዛት በስደት ይኖሩ የነበሩት አርባ ስድስት ካርዲናሎች በ1800 ዓ.ም ተሰብስበው በሕጋዊ መንገድ ፒዮስ ሰባተኛን ለፖፑነት መርጠው ሾሙ። እሱም በዚያው ዓመት ወደ ሮም ሲመለስ ሕዝቡ የጋለ አቀባበል አደረገለት ።

ናፖልዮን የፈረንሳይ ሕዝብ በሃይማኖት ምክንያት እየተነታረከ ተከፋፍሎ መኖር የሚያስከትለው ውጤት ድክመት መሆኑን ተረዳ ። የአውሮጳንም ሀገሮች በጦር ኃይል ድል አድርጎ ለመያዝ በቅድሚያ የሕዝቡ አንድነት መጠበቅ መገባቱን በመገንዘብ በ1801 ዓ.ም በናፖልዮን አነሳሽነት በፖፑ ፒዮስ ሰባተኛና በፈረንሳይ ሪፑብሊክ መካከል የተፈረመው ስምምነት (ኮንኮርዳንት) በሀገሪቱ ውስጥ አንድነትና ሰላም እንዲሰሩን ረዳ ። የፖፑን ግዛቶች ይዘው የነበሩት የፈረንሳይ ወታደሮችም ለቀው ወጡ ። በስምምነቱም ውስጥ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን በሀገሪቱ ውስጥ መንፈሳዊ ተግባሯን በሰላምና በነጻነት እንድታስፋፋ ፣ ፖፑም በ1790 ዓ.ም የተወረሰው የቤተ ክርስቲያን ሀብት እንዲመለስ ላይጠይቅ ፣ ካህናትም ከመንግሥት ደመወዝ የሚሰጣቸው መሆኑ ፣ በሥልጣን ላይ ያሉት ጳጳሳት ወርደው አዲሶች ከተመረጡ በኋላ በፖፑ ትእዛዝ በቤተ ክርስቲያኒቱ ሕግ መሠረት እንዲሾሙ ፣ የካቶሊክ እምነት የመንግሥቱ ሃይማኖት ሳይሆን ፣ በሀገሪቱ ውስጥ የብዙኃኑ ሃይማኖት መሆኑ ፣ የእምልኮው ሥርዓት የሚፈጸመውም የሀገሪቱ ጸጥታ አስከባሪ ዎች ለማንኛውም ዜጋ በሚፈቅዱት መሠረት መሆኑ ወዘተ. ተገልጾ ነበር።

ምንም እንኳ ይህ ስምምነት የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያንን መብት በመጠኑ የሚቀንስ ቢሆንም ቅሉ ፣ ካህናትና ምእመናን እምልኮታቸውን ያለምንም ሥጋት በነጻነት እንዲፈጽሙ አስችሏቸዋል ።

ይህም ፖፑ በቀጥታ ከአንድ መንግሥት ጋር ያደረገው የመጀመሪያው ኮንኮርዳት በአዲሱ የቤተ ክርስቲያኒቱ ታሪክ ውስጥ ከዚያን ጊዜ

ጀምሮ ከሌሎች መንግሥታት ጋር በየጊዜው ለተደረጉት ተመሳሳይ ስምምነቶች ሞዴል ፡ መሠረትና መንገድ ጠራጊ ሆነ ። ሆኖም በ1801 ዓ.ም ለተደረገው ስምምነት ማሻሻያና ማብራሪያ ነው በማለት ናፖልዮን ፖፑን ሳያማክር በ1802 ዓ.ም የጋሊካኒዝምን ተከታዮች የሚደግፈውን ኦርጋኒክ ኦርቲክልስ የተባለውን ሕግ አወጣ ። ይኸውም ሕግ ማንኛውም የፖፑ ትእዛዝና የአጠቃላይ ሲኖዶስ ውሳኔዎች ሁሉ ሥራ ላይ ከመዋላቸው በፊት ለመንግሥት ቀርበው መጽደቅ አለባቸው ፤ በቅድሚያ የመንግሥት ፈቃድ ያልተሰጠው ማንኛውም የፖፑ ተወካይ ፈረንሳይ ውስጥ ሊሠራ አይችልም ፤ ፈረንሳይ ውስጥ ያሉ ጳጳሳትም ያለመንግሥት ፈቃድ መንበረ ጽጽስናቸውን ትተው የትም ሊሄዱ አይችሉም ፤ ያለመንግሥት ፈቃድ መንፈሳዊ ትምህርት ቤቶችን ሊከፍቱ አይችሉም ፤ ወዘተ. የሚል ነበር ።

ይህን ቤተ ክርስቲያንን እንደገና ከመንግሥት ቍጥጥር ሥር ያደረገውን ሕግ በመቃወም ፖፕ ፒዮስ ሰባተኛ የተቃውሞ ድምጹን ቢያሰማም ተቀባይ አጣ ። ምንም እንኳን ሕጉ ሙሉ በሙሉ ተግባር ላይ ባይውልም በ1905 ዓ.ም ቤተ ክርስቲያኒቱ ከመንግሥት እስከተለየችበት ጊዜ ድረስ በከፊል ሲሠራበት ኖሮአል ። በተጨማሪም ናፖልዮን ያለ ፖፑ ፈቃድ ለራሱ መንፈሳዊ ክብር በመሻት በያመቱ ነሐሴ 16 ቀን የቅዱስ ናፖልዮን በዓል ተብሎ እንዲከበር ወሰነ ። እንዲሁም ምእመናን እንዲወዱት ፣ እንዲያከብሩት ፣ ያለመንታት እንዲታዘዙት ወዘተ. የሚረዳና የሚያብራራ የካቲኪዝም (የሰንበት ትምህርት) መጽሐፍ እንዲዘጋጅ አድርጎ በተግባር ላይ አዋለ ።

አብዛኛውን የፈረንሳይ ሕዝብና ካህናት ከሪፐብሊኩ ይልቅ የነገሥታት አስተዳደር የሚያስደስታቸው መሆኑን በመገንዘብ ፣ እንዲሁም ግዛቱን ለማስፋፋት የሚያደርገው ጥረት የሕዝቡን ሙሉ ድጋፍ ሊያገኝ የሚችለው ንጉሠ ነገሥት ሆኖ በመንገሥ ብቻ መሆኑን ስለተገነዘበ ፣ ናፖልዮን በ1804 ዓ.ም. በራሱ ሥልጣን የፈረንሳይ ንጉሠ ነገሥት እንዲሆን ወሰነ ። ነገር ግን ሹመቱ በፈረንሳይ ሕዝብ ዘንድ ሕጋዊ እንዲሆን ስለፈለገ ፓሪስ በሚገኘው በኖትርዳም ቤተ ክርስቲያን ፖፑ ተገኝቶ ሥርዓተ ንግሡን እንዲፈጽምለት ጠየቀው ። ፖፑም ጥያቄውን አልቀበልም ቢል በራሱና በፈረንሳይ ቤተ ክርስቲያን ላይ ሊደርስ

የሚችለውን ጥፋት በመገንዘብ ጥያቄውን ተቀብሎ ወደ ፓሪስ ሄደ ። እዚያም እንደደረሰ አቴጌ ጆሴፊን ከናፖልዮን ጋር ያደረገችው ጋብቻ በቤተ ክርስቲያን ስላልተፈጸመ ባሰኘው ጊዜ ፈትቶ እንዳያባርራት በመስጋት ጋብቻቸው በተክሊል ያልተፈጸመ መሆኑን ለፖፑ ገለጸች ለት። በፖፑም ተጽእኖ ሥርዓተ ንግሡ ከመፈጸሙ በፊት ሥርዓተ ተክሊሉ ተፈጸመላቸው ። ሆኖም ከጥቂት ዓመታት በኋላ ጆሴፊን ፈትቶ አውስትሪያዊቱን አቴጌ ማርያ ሉዊስን ኖትርዳም ቤተ ክርስቲያን በተክሊል አገባ ። በሕገ ወጡ የጋብቻ ሥነ ሥርዓት ላይ ባልተገኙ ካርዲናሎች ላይም ከፍ ያለ ቅጣት ተፈጽሞባቸዋል ።

ቀደም ሲል እንደተመለከትነው ሣልሳዊ ልዩን የተባለው ፖፕ በቻርልስ እራስ ላይ ዘውድ ጭኖ በማንገሡ ምክንያት ዘግየት ብለው የተነሡት ጎርጎርዮስ ሰባተኛ፣ ኢኖሴንት ሦስተኛ ወዘተ. ከንጉሡ ቀብቶ ያነገሠው ፖፕ ይበልጣል ያሉት አስተሳሰብና እምነት እንዳይደገም በቅድሚያ በተሰማሙት መሠረት ፖፑ ጸሎተ ንግሡን ፈጽሞ ከቀባው በኋላ ናፖልዮን እራሱ ዘውዱን በእጁ አንሥቶ በራሱ ላይ በመድፋት ነገሠ ። በዚሁ በዓል ምክንያት ፖፑ ፓሪስ ውስጥ ያደረገው ጉብኝት ለምእመናን ከፍ ያለ የመንፈስ እርካታ ሰጥቷል ።

ናፖልዮን በየጊዜው ድልን እየተቀዳጀ በሄደ ቊጥር ሀገሮችን በጦር ኃይል እያሸነፈ የመግዛቱ ሱስ እየባሰበት ስለሄደ ፣ ፖፑ የሱ ተባባሪ በመሆን በእንግሊዝ ላይ የሚያካሂደውን ዘመቻ እንዲደግፍና በፖፑ ግዛት ውስጥ ባሉ ወደቦች የእንግሊዝ መርከቦች እንዳይገለገሉ ጠየቀው ። ፖፑም አልስማማም ስላለና በፈረንሳይ መንግሥት የተወሰዱበት ግዛቶቹ እንዲመለሱለት ስለጠየቀ በ1809 ዓ.ም. የሮም ከተማና በጠቅላላ የፖፑ ግዛት በጦር ኃይል ተይዞ ከፈረንሳይ ግዛት ጋር እንዲቀላቀል አዘዘ ። ፖፑም ግዛቱን ያስወረረውን ናፖልዮንና ተባባሪ ባለሥልጣናችን ወዲያው በይፋ አወገዘ ። በዚህ አኳኋን ፖፑ የሀገር አገዛዝ ሥልጣኔን አለቅም ፣ ውግዘቱንም አላነሳም ስላለ ወዲያው ተይዞ መጀመሪያ ወደ ግሬኖብል ፣ ቀጥሎ ወደ ሳፕና ተወስዶ በስደትና በእስር መልክ ተቀመጠ።

ፖፑ በስደት በነበረበት ወቅት ጳጳሳት ላልነበራቸው ሀገረ ስብከቱ ቶች አዳዲስ ጳጳሳት እንዲሾም ፣ ግዛቱንም በፈቃደኝነት የለቀቀ መሆኑን በይፋ እንዲገልጽ ደጋግሞ ቢጠይቀው ስላልተቀበለውና እንግሊዞችም ከሳፕና ነጥቀው እንዳይወስዱት በማለት በ1812 ዓ.ም. ፖፑ ፓሪስ

አጠገብ ወደምትገኘው ወደ ፎንቴንብሌው ተዛውሮ በእስር እንዲቀመጥ አዝዞ ወደ ሩሲያ ለጦርነት ዘመተ ። ከሩሲያም ድል ሆኖ ከተመለሰ በኋላ በበሽታ ይማቅቅ የነበረውን ፖፕ ክፍት ለሆኑት ሀገረ ስብከቶች ጳጳሳት እንዲሾምለት አዘውትሮ ስለነዘነዘው በስድስት ወራት ውስጥ ጳጳሳት የሚሾም መሆኑን በመግለጽ ፈረመለት ። ይኸውም ፊርማ በምሥጢር የሚቀመጥ መሆኑን ለፖፑ ቃል ገብቶለት ነበር ። ናፖልዮን ግን የገባውን ቃል ኪዳን ወዲያው በማፍረስ በቤተ ክርስቲያንና በመንግሥቱ መካከል ሻክሮ የቂየው ግንኙነት ተሻሻለ በማለት የፖፑ ፊርማ የሠፈረበትን ጽሑፍ አሳትሞ አወጣው ። በምሥጢር ይቀመጣል የተባለው ጽሑፍ በግልጽ ታትሞ መውጣቱን ፖፑ ቢቃወምም ቅሉ ፣ ከማንም ሰው ጋር ግንኙነት እንዳያደርግ ስለተከለከለ ተቃውሞው በሕዝብ ዘንድ ሊታወቅ አልቻለም ።

ናፖልዮን በ1813 ዓ.ም ተባብረው በተነሡበት መንግሥታት በማያዳግም ሁኔታ ክፉኛ ድል ከተመታ በኋላ በእስር ይማቅቅ የነበረውን ፖፕ ፈታው ። ፖፑም ከአምስት ዓመት በእስር መጉላላት በኋላ በላቮና በኩል ተጉዞ በ1814 ዓ.ም ሮም ሲገባ ከሕዝቡ ታላቅ አቀባበል ተደረገለት ።

ፓሪስም በ1814 ዓ.ም ናፖልዮንን በጋራ ድል በአደረጉት በእንግሊዝ ፣ በሩሲያ ፣ በፕሩሲያና በአውስትሪያ የጦር ኃይሎች በመያዝ የናፖልዮን መንግሥት አከተመ ። ድል አድራጊዎች መንግሥታትም ሺየና ውስጥ በ1814-1815 ዓ.ም ተሰብስበው የፈረንሳይ አብዮት ተወግዶ በፈረንሳይ የጥንቱ የነገሥታት አገዛዝ እንዲቀጥል ፣ ፖፑም በግዛቱ ላይ ሙሉ ሥልጣን እንዲኖረው ወሰኑ ።

በ) ሰፊው የፖፖች ምድራዊ ግዛት መዳከም

የኢጣልያ ማዕከላዊ ክፍልና ፈረንሳይ ውስጥም አሺኞን የተባለችው ከተማ የሮም ፖፖች ምድራዊ ግዛት እንደነበሩ ቀደም ሲል ተመልክተናል።

የኢጣልያ ሕዝብ ብሔራዊ አንድነቱን ለመመሥረት ስለተነሣ በጎቡዕ ድርጅቶቹ አማካይነት የፖፖችን የፈላጭ ቆራጭነት አገዛዝ የሚቃወም ንቅናቄ ጀመረ ። ከናፖልዮን ድቀት በኋላ ሺየና ውስጥ

በተሰበሰቡት የጦር ንዶች ውሳኔ መሠረት ተመልሶ የተሰጠው የፖፑ ግዛት ዕድሜ ማክተሚያ እየተቃረበ ሄደ ። ፈረንሳይ ውስጥ የነበረው የፖፑ ግዛት ግን በ1791 ዓ.ም በአዲሱ የፈረንሳይ ሪፑብሊክ እንደተወሰደ ቀርቷል ።

ፒዮስ ዘጠንኛ (1846-1874) የተባለው ፖፑ የተራማጆችን (የሊብ ራሎችን) ሐሳብ በመደገፍ በ1848 ዓ.ም በግዛቱ የሚኖሩ ዜጎች የመንግሥቱ አስተዳደር ተካፋይ እንዲሆኑ የሚያስችልና ሌሎችም ነገሥታት የሱን ምሳሌ በመከተል ሕዝባቸውን በዲሞክራሲያዊ መንገድ እንዲያስተዳድሩ የሚረዳ የዲሞክራሲን ሥርዓት የተከተለ ሕገ መንግሥት ስላወጣ ሕዝቡ በደስታ ተቀበለው ። ነገር ግን በተስፋንጣሪ (በራዲካል) ሪፑሎቭናሪዎች ፔሌግሪኖ ሮሲ የተባለው የፖፑ ግዛት ጠቅላይ ሚኒስትር በ1848 ዓ.ም ሲገደል የተመለከቱ የበላይ ባለሥልጣኖች ድርጊቱን በመደገፍ ያሳዩት የግድየለሽነት አቋምና በቦታው ከተገኘው ሕዝብ አብዛኛው ያሳየው ፈስታ (ደስታ) ስላስቆጣው ፒዮስ የሰጠውን የተሻሻለ ሕገ መንግሥት ሰረዘው ። በዚህ ምክንያት የፖፑና የሊብራል ሪፑሎቭናሪዎች ግንኙነት በመቋረጡ ወዲያው ሮም ውስጥ ሪፑሎቭን ስለተጀመረ (ስለተቀጣጠለ) ፖፑ በ1848 ዓ.ም ናፕልስ ወደምትገኝ ጋኤታ ወደ ተባለች ከተማ ሸሽቶ አመለጠ ። በካህናት ላይ ከፍተኛ ጥላቻ የነበራቸው ሊብራሎች የሪፑሎቭኑ መሪዎች ማዚኒ ፡ ጋሪባልዲ ወዘተ. የጦር ሠፈራቸውን ከሪናል እተባለው እፖፑ ቤተ መንግሥት አድርገው በ1849 ዓ.ም ሮም ውስጥ ዲሞክራሲያዊ ሪፑብሊክ በማቋቋም የፖፑ ግዛት ማክተሙን በዓዋጅ ገለጹ ። ፖፑም ከግዛቱ ያስወጡትን በጦር ኃይል ደምስሰው ግዛቱን እንዲያስመልሱለት በመማጸን ለፈረንሳይና ለአውስትሪያ መንግሥታት ጥያቄ አቀረበ ። በፖፑ ጥያቄ መሠረት በፈረንሳይ ፕሬዚዳንት በሉዊስ ናፖልዮን (ሣልሳዊ ናፖልዮን) የተላከው ሠራዊት ሮምን ሲይዝ ፡ በአውስትሪያ መንግሥት የተላከው ሠራዊት ደግሞ ሌላውን የፖፑን ግዛት ያዘ ። ፖፑም በፈረንሳይ ወታደሮች እርዳታ በ1850 ዓ.ም ወደ ሮም ተመልሶ በግዛቱ ላይ የፈላጭ ቆራጭነት አስተዳደር ቀንበር ጫነበት ። ይህ ዓይነቱ አስተዳደር የተቀዋሚዎቹን የጥላቻ ስሜት ስላባባሰው በሰርዲኒያ ፒኤድሞንት ንጉሥ በዳግማዊ ቪክቶር ኢማኑኤል (1849-1878) መሪነት በፖፑ ፡ በአውስትሪያና በፈረንሳይ መንግሥታት ፡ በተለያዩ የሀገሪቱ መሳፍንት

ተገነጣጥለው ይገዙ የነበሩትን የኢጣልያ ክፍላተ ሀገር በጦር ኃይል አንድ አድርጎ ለማስተዳደር ቱሪን ውስጥ የተነሣው ንቅናቄ እንደ እሳተ ገሞራ ሊታገድ የማይቻል ሆነ ። የፖፑ ግዛት እንዲያከትምና የኢጣልያ ብሔራዊ አንድነት እንዲሰፍን ከደከሙት መሪዎች ዋነኛው የንጉሥ ቪክቶር ኢማኑኤል ግዛት የነበረችው የሳርዲኒያ ፒኤድሞንት ጠቅላይ ሚኒስትር ካሚሎ ካቡር (1852-1861) ነበር ። እሱም እንደነ ጋሪባልዲ ምድራዊ ግዛታቸውን እንዳያጡ በማሰብ የኢጣልያንን አንድ መሆንና ነጻ መውጣት የሚቃወሙትን የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ባለ ሥልጣኖችን በጣም ይጠላ ነበር ። እንዲሁም እነ ጋሪባልዲ ሮምን በያዙበት ወቅት እንዳደረጉት ሁሉ ካቡርም ሳርዲኒያ ፒኤድሞንት ውስጥ በቤተ ክርስቲያ ኒቱ ይካሄድ የነበረው ትምህርትና ፍርድ ቤት ተቋርጦ በመንግሥት ቊጥጥር ሥር ሆኖ በዓለማውያን ምሁራን እንዲካሄድ አድርጓል ። ከአንዳንድ በበጎ አድራጎት ተግባር ላይ ከተሰማሩ ገዳማት በስተቀር ሌሎቹ እንዲዘጉ ፣ ሊብራሎችም በመንግሥቱ ጋዜጦች ቤተ ክርስቲያንን በመወንጀል እንዲጽፉ ወዘተ አድርጓል ።

ዳግማዊ ቪክቶር ኢማኑኤል በፖፑ ሥር ይተዳደሩ የነበሩትን ግዛቶች በጦር ኃይል እያስለቀቀ የኢጣልያንን ብሔራዊ አንድነት ከመሠረተ በኋላ በ1861 ዓ.ም ፍሎሬንስ ውስጥ የኢጣልያ ንጉሥ መሆኑን በዐዋጅ ገለጸ ። ሆኖም ሮም በሣልሳዊ ናፖልዮን ትእዛዝ ፖፑን ለመርዳት በተሠማራ የፈረንሳይ ሠራዊት ትጠበቅ ስለነበር ከተማዋን ከኢጣልያ ግዛት ጋር ለመቀላቀል ያደረገው ሙከራ ሳይሳካለት ከቈየ በኋላ ፣ ፈረንሳይ ከፕሩሲያ ጋር ከ1870-1871 ዓ.ም ባካሄደችው ጦርነት ላይ ለማሠማራት ወታደሮቿን በ1870 ዓ.ም ከሮም ስታስወጣ ወዲያው የቪክቶር ኢማኑኤል ወታደሮች ሮምን ያዙ ። በዚህ አኳኋን ከአንድ ሺህ ዓመት በላይ ዕድሜ የነበረው ሰፊው የፖፖች ምድራዊ ግዛት አከተመ ። ፖፑም ሮም ውስጥ ከቅዱስ ጴጥሮስ ቤተ ክርስቲያን አካባቢ በምትገኘው ቫቲካን በተባለች ከተማ ተወስኖ ተቀመጠ ።

ቪክቶር ኢማኑኤልም በ1871 ዓ.ም ቤተ መንግሥቱን ሮም ውስጥ በነበረው ኩሪናል እተባለው እፖፑ ቤተ መንግሥት ውስጥ አደረገ ። ሮም የአዲሱ የኢጣልያ መንግሥት መናገሻ ከተማ መሆኗ በዐዋጅ ተገለጸ ። ፖፑ ቫቲካን ውስጥ ሆኖ ያሳለፈው የተቃውሞ ውግዘት ተቀባይ

ሊያገኝ አልቻለም ነበር ። ንጉሡም ለፖፑ የተወሰነ ገንዘብ የሚሰጥ መሆኑን ፤ ቤተ ክርስቲያኒቱ ያለምንም መሰናክል መንፈሳዊ ተግባሯን ለማከናወን የምትችል መሆኗን ፤ የፖፖችም ክብር በሕግ የተጠበቀ መሆኑን ወዘተ. የሚያረጋግጥ ሕግ በማውጣት እንዲስማሙ ቢጠይቀው ፤ ፖፑ ሲሾም ከቤተ ክርስቲያኒቱ ግዛት አንዳችም ክፍል አሳልፎ ላይሰጥ በገባው ቃለ መሐላ መሠረት አሻፈረኝ በማለት የአዲሱን የኢጣልያ መንግሥት ሕጋዊነት ሳይቀበል ቫቲካን ውስጥ እንደ እስረኛ ሆኖ መኖርን መረጠ ። ፖፑ ካቶሊኮች በአዲሱ የኢጣልያ መንግሥት እንደመምረጥና መመረጥ ወዘተ. በመሳሰሉ ተግባራት ላይ እንዳይሳተፉ በ1874 ዓ.ም ስለከለከለ ፤ ለፖፑ ታማኝ የነበሩ ምእመናን እገዳው በፖፕ ቤኔዲክት ዐሥራ አምስተኛ በ1919 ዓ.ም እስከ ተነሣበት ጊዜ ድረስ በገዛ ፈቃዳቸው ከመንግሥቱ የዕለት ክፍለት የተግባር እንቅስቃሴ መካፈሉን አቋረጡ ። በተቃራኒው ወገን ደግሞ የቤተ ክርስቲያን ተቃዋሚ የነበሩት ራዲካሎች ያለምንም ተቀናቃኝ የኢጣልያ ሕዝብና መንግሥት በቤተ ክርስቲያኒቱ ላይ ጥላቻን እንዲያሰፍን ለመቀስቀስና ለመገፋፋት አጋ ጣሚ ዕድል አገኙ ። ሆኖም ከፒዮስ ዘጠንኛ ቀጥለው የተነሡት (የተሾሙት) ሦስት ፖፖች ከመንግሥቱ ጋር አንዳችም ስምምነት ላይ ሳይደርሱ ለ59 ዓመታት ከቂዩ በኋላ በሙሶሊኒ የተመሩት ፋሽስቶችና የራሻን መንግሥት ዱካ የተከተሉ ኮሚኒስቶች በኢጣሊያ ፓርላማ ውስጥ ሚና ለይተው ይፋጁ ነበር ። ሙሶሊኒም ኮሙኒስቶችን ድል ነሥቶ ሙሉ ሥልጣን ለመጨበጥ የሚችለው ከፖፑ ጋር ሲተባበር ብቻ መሆኑን ስለተረዳ ፤ ፖፑም ከኮሙኒስቶች ጋር ከመስማማት ይልቅ የአቴይስትነት ዝንባሌ ከነበረው ከሙሶሊኒ ጋር መስማማቱ በመጠኑም ቢሆን የተሻለ መስሎ ስለታየው ፤ ፒዮስ ዐሥራ አንደኛ (1922-1939) የተባለው ፖፕ በ1929 ዓ.ም ከሙሶሊኒ ጋር የላቴራንን ስምምነት (ኮንኮርዳት) በማድረግ በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያንና በአዲሱ የኢጣልያ መንግሥት መካከል ከሮ የቂየው አለመግባባት ሰላማዊ መፍትሔ አገኘ ። በዚህ ስምምነት መሠረት ፖፕ ፒዮስ ቀደም ሲል ለዘመናት በፖፖች ሲተዳደር የነበረውን ማዕከላዊ ኢጣልያንና የሮማን ከተማ ግዛት ማክተም አረጋገጠ ። የቫቲካን ከተማ ነጻ ግዛት ሆና በፖፖች ሥልጣን ሥር እንድትተዳደር ሆነ ። ከቫቲካን ውጭም የላቴራን ቤተ መንግሥት ፤ የካስቱል ጋንዶልፎ ቪላ ፤

የቅድስት ማርያም ማጅኦሬ ፣ የቅዱስ ጳውሎስ ወዘተ. ካቴድራሎችና አንዳንድ ታላላቅ ሕንጻዎች በፖፑ ሥር እንዲተዳደሩ ፤ የግል ዘቦችም ለማቋቋም መቻሉ ተወሰነ ። የቫቲካን ነጻ መንግሥት ከተረጋገጠበት ጊዜ ጀምሮ ብዙ መንግሥታት አምባሳደሮች በመላክ ግንኙነታቸውን መሥርተዋል ። እንዲሁም የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን እምነት ብቸኛ የመንግሥቱ ሃይማኖት መሆኑን ፤ በትምህርት ቤቶችም የሃይማኖት ትምህርት የሚሰጥ መሆኑ ወዘተ. በኮንኮርዳንት ጸደቀ ። ሆኖም በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያንና በኢጣልያ መንግሥት መካከል በ1929 ዓ.ም ጸድቆና ተፈርሞ ሲሠራበት የቂየው ስምምነት በ1984 ዓ.ም ተሻሽሎ የካቶሊክ እምነት የመንግሥቱ ሃይማኖት መሆኑ መቅረቱ ፤ በየትምህርት ቤቶችም የሃይማኖት ትምህርት ፈቃደኞች ለሆኑት ብቻ እንጂ በግዴታ ለሁሉም እንዳይሰጥ ወዘተ. የሚያደርግ ኮንኮርዳት (ስምምነት) በቫቲካንና በኢጣልያ መንግሥት መካከል ተፈርሟል ።

ተ) መጀመሪያው የቫቲካን (ሃያኛው አጠቃላይ) ጉባኤ (1869-1870)

ፒዮስ ዘጠንኛ በእምነትና በአስተዳደር የካቶሊክን ቤተ ክርስቲያን በሚመለከቱ ጉዳዮች ላይ ተነጋግሮ ውሳኔ የሚሰጥ አጠቃላይ የቤተ ክርስቲያን ጉባኤ ለመጥራት ማሰቡን በ1867 ዓ.ም የቅዱስ ጴጥሮስንና የቅዱስ ጳውሎስን አንድ ሺህ ስምንት መቶኛ ዓመት የሰማዕትነት መታሰቢያ በዓል ለማክበር ሮም ውስጥ ተሰብስበው ለነበሩት ሃያ አንድ ካርዲናሎችና ጳጳሳት ገለጸላቸው ። ከነሱም አብዛኞቹ ሐሳቡን በመደገፍ ስለተሰማሙ በዓለም ለሚገኙ የካቶሊክ አብያተ ክርስቲያናት መሪዎች በ1869 ዓ.ም ቫቲካን በሚከፈተው አጠቃላይ የቤተ ክርስቲያን ጉባኤ ተካፋይ እንዲሆኑ የጥሪ ደብዳቤ ላከ ። ከ700 በላይ የሆኑ ጳጳሳት በተገኙበት በፒዮስ ሊቀ መንበርነት በ1869 ዓ.ም መጀመሪያው የቫቲካን ጉባኤ ተከፈተ ። በጉባኤው ላይ በመሠረተ ሃይማኖት ፣ በሥርዓተ ቤተ ክርስቲያንና በሕገ ቤተ ክርስቲያን ፤ ሊብራሊዝም ባስከተላቸው ክሕደቶችና በልዩ ልዩ ጉዳዮች ላይ ተነጋገሩ ። ወዲያውም የሮም ከተማ በቪክቶር ኢማኑኤል ሠራዊት መያዝ የጉባኤውን ሂደት እንዳያደናቅፍ በማሰብ በ1870 ዓ.ም የፖፑ የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ የበላይ መሆኑንና

በመንበሩ ላይ ተቀምጦ እምነትና ሞራል ነክ በሆኑ ጉዳዮች ላይ ሲወሰን (ሲናገር) የማይሳሳት መሆኑን የሚገልጹትን ውሳኔዎች አንዳንድ ሊብራሎች ቢቃወሙም ቅሉ ፡ በአብዛኛዎቹ የጉባኤው አባላት ስለ ተደገፉ ደግሞ (መሠረተ ሃይማኖት) ሆነው ከጸደቁ በኋላ ጉባኤው ተፈጸመ ።

በዚህ አኳኋን ፖፑ ምድራዊ ግዛቶቹን በጦር ኃይል ቢገፈፍም ቅሉ በመንፈሳዊው ወገን (በኩል) በቫቲካን ጉባኤ ውሳኔ መሠረት እጽፍ ድርብ ክብርን ተጉናጸፈ ።

አብዛኞቹ የካቶሊክ አብያተ ክርስቲያናት መሪዎችና ምእመናን የቫቲካንን ጉባኤ ውሳኔ ሲቀበሉ ፡ ጀርመንና አውስትሪያ ውስጥ ብቻ ጥቂት ተቀዋሚዎች ተነሥተው ነበር ። እነሱም ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ተለይተው “ጥንታውያን (አሮጌ) ካቶሊኮች” በሚል ስም ይጠራሉ ።

ቸ) ጥንታዊት ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን

ከላይ እንደተመለከትነው የቫቲካን ጉባኤ ውሳኔ ተቃዋሚዎች ንቅናቄ በጀርመን ውስጥ እየተጠናከረ ስለሄደ በ1870 ዓ.ም የቦን ዩኒቨርሲቲ የቴዎሎጂ መምህራን ኮንግሰዊንተር ፡ ኑሬምበርግ ወዘተ. በተባሉ ከተሞች ስብሰባ አድርገው ብዙ ሊቃውንትና ካህናት በተገኙበት ከተወያዩ በኋላ የቫቲካንን ጉባኤ ውሳኔዎች በጥብቅ መቃወማቸውን ገለጹ ። ይህንኑ ተቃውሞ የብሬስላው ፡ የሙኒክና የብራውንስበርግ ዩኒቨርሲቲዎች መንፈሳውያን መምህራን ደገፉ ።

ይኸው ንቅናቄ እየገፋ ሄዶ በ1871 ዓ.ም ሙኒክ ውስጥ የተሰበሰበው የመጀመሪያው ኮንግራስ ካህናትና ምእመናን የሚከተሏት “ጥንታዊት ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን” እንድትባል ወስኖ ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ለመጨረሻ ጊዜ መለየቱን በይፋ ገለጸ ። በ1874 ዓ.ም ሪንኬንስ የተባለው የብሬስላው ዩኒቨርሲቲ የቴዎሎጂ መምህር ተመርጦ ሄካምፕ በተባለው ጃንሴንስታዊ የኡትሬጅት ጳጳስ ተቀብቶ የመጀመሪያው የጥንታዊት ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን ጳጳስ ሆነ ።

ይህች ቤተ ክርስቲያን እንደ ግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን በመጀመሪያዎቹ ሰባቱ ጠቅላላ የአብያተ ክርስቲያናት ጉባኤዎች የተወሰኑትንና በ1054 ዓ.ም የግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ከመለየቷ በፊት የተወሰኑትን የሃይማኖት ትምህርቶች ትቀበላለች ። ካህናቶቿም እንዲያገቡ ትፈቅዳለች ። በቤተ ክርስቲያን የሚፈጸ

መው ሥርዓተ ቅዳሴም ሕዝቡ በሚረዳው ቋንቋ ነው ። እንዲሁም የዚች ቤተ ክርስቲያን መሪዎች የእንግሊዝን ቤተ ክርስቲያን ማዕርገ ክህነት ሕጋዊነት በ1925 ዓ.ም ተቀብለው ከቂዩ በኋላ ፣ በ1932 ዓ.ም በን ውስጥ በተደረገው ስምምነት መሠረት ከእንግሊዝ ቤተ ክርስቲያን ጋር በእምነት ሙሉ ግንኙነት አድርገዋል ።

ተከፋፍለው የነበሩትን የጀርመን ክፍለ ሀገሮች በ1871 ዓ.ም ከትውልድ ሀገሩ ከፕሩሲያ ጋር በጦር ኃይል አንድ ያደረገው የፕሮቴስታንት እምነት ተከታይ የነበረው መጀመሪያው የጀርመን ኤምፓየር ቻንስለር ቢስማርክ ጥንታዊት ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያንን በመደገፍ ከሮም ፖፕ ተጽእኖ ነጻ የሆነች ብሔራዊት ቤተ ክርስቲያን መሥርቶ ፣ በዚችው ቤተ ክርስቲያን ድጋፍ የተከፋፈሉትን የጀርመን ግዛቶች አንድ ለማድረግና እቅዶቹን ከግባቸው ለማድረስ በማሰብ ሙሉ ድጋፍ አደረገ ላት ። ነገር ግን በጀርመን የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ተከታዮች የሚኖሩባቸው ክፍላተ ሀገር በማዕከላዊ ፓርቲያቸው አማካይነት ጥቅማቸውን ለማስጠበቅ በፓርላማ ውስጥ ቢስማርክን መቃወም ጀመሩ ። ይኸው ተቃውሞ ስላስቆጣውና የጀርመን ካቶሊኮች የፖፑን ትእዛዝ እስከተቀበሉ ድረስ በሕዝቡ ዘንድ የብሔርተኝነት ስሜት በቀላሉ ሊሰፍን የማይችል መስሎ ስለታየው ከ1872 ዓ.ም ጀምሮ በጀርመን የምትገኝዋን የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ለማዳከም መጨቆን ጀመረ ። ይኸውም የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን በመንግሥት ቊጥጥር ሥር እንድትሆን ፣ በቤተ ክርስቲያኒቱ መንፈሳዊ ትምህርት ቤቶች ይሰጥ የነበረው የሃይማኖት ትምህርት በመንግሥቱ ቊጥጥር ሥር እንዲውል ፣ ጋብቻም በቤተ ክርስቲያን መፈጸሙ ቀርቶ በማዘጋጃ ቤት እንዲፈጸም ወዘተ. አደረገ ። ኢየሱሳውያንንም ከሀገር አባረረ ። በቫቲካንና በጀርመን መንግሥት መካከል የነበረውን የዲፕሎማቲክ ግንኙነት ሠረዘ ። ሆኖም እላይ የተጠቀሱት ትእዛዞች በሮሙ ፖፕ በፒዮስ ዘጠንኛ በ1875 ዓ.ም ተወገዙ። የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ካህናትና ምእመናንም በግብረት ተነሣሥተው ትእዛዞችን በተግባር ላይ አናውልም በማለታቸው ፣ ከሶሻሊስቶችና ከማዕከላዊው ፓርቲ አባላትም ዘንድ ፓርላማ ውስጥ ተቀዋሚ ስለበዛበት ቢስማርክ ልዩን ዐሥራ ሦስተኛ (1878-1903) ከተባለው ፖፕ ጋር ባደረገው የዕርቅ ስምምነት መሠረት በ1886 ዓ.ም

ትእዛዞቼን አነሣ ።

ጥንታዊት ካቶሊካዊት (የአሮጌ ካቶሊኮች) ቤተ ክርስቲያን ስዊዘርላንድ ፣ አውስትሪያ ፣ አሜሪካ ወዘተ. ውስጥ ተከታዮች አሏት ።

ጎ) ሁለተኛው የቫቲካን (ሃያ አንደኛው አጠቃላይ) ጉባኤ (1962-1965)

የሐንስ ሃያ ሦስተኛ የተባለው ፖፕ (1958-1963) በመንፈስ ቅዱስ እነሳሽነት የቤተ ክርስቲያን የትምህርት አሰጣጥ ፣ የዲሲፕሊን ፣ የአስተዳደር ፣ የሶሻል ሂደት ወዘተ. ተገቢው መሻሻል እየተደረገለት በአፋጣኝ በሥልጣኔ ከተራቀቀውና የተለያዩ የሶሻል ፣ የፖለቲካ ወዘተ. ለውጦችን ካስከተለው ከአዲሱ ዘመን ሁኔታ ጋር በማስተካከል (በማዛመድ) ቤተ ክርስቲያን ከዘመኑ ጋር አብራ ለመራመድ እንድትችል የሚረዳ ፤ እንዲሁም በምዕራብና በምሥራቅ ካሉት የፕሮቴስታንትና የኦርቶዶክስ አብያተ ክርስቲያናት ጋር በውይይት (በዲያሎግ) ቀስ በቀስ አንድነት ሊመሠረት የሚችልበትን መንገድ የሚቀይስ አጠቃላይ ጉባኤ የሚጠራ መሆኑን በ1959 ዓ.ም በጥንታዊው በቅዱስ ጳውሎስ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ሆኖ አስታወቀ ። በሦስት ዓመት ውስጥ ቅድመ ዝግጅቱ ከተጠናቀቀ በኋላ ሁለተኛው የቫቲካን ጉባኤ በ1962 ዓ.ም ቅዱስ ጲጥሮስ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ከየሀገሩ የሄዱ ከ2500 በላይ ካቶሊካውያን ጳጳሳት (አባቶች) በተገኙበት ተከፈተ ። በተመልካችነት እንዲገኙ የተጋበዙ የኦርየንታል ፣ የግሪክ ኦርቶዶክስና የፕሮቴስታንት አብያተ ክርስቲያናት ተወካዮችም በጉባኤው ላይ ተገኝተዋል ።

ጉባኤው ከመደረጉ ቀደም ሲል በአንዳንድ ሀገሮች ሥርዓተ ቅዳሴው ሕዝቡ በሚረዳው በራሱ ቋንቋ መፈጸም ቢጀመርም እንኳ ፣ በጉባኤው ላይ የተሰበሰቡት ጳጳሳት ግልጽ የሆነ ውሳኔ እንዲሰጡበት ሥርዓተ ቅዳሴው በላቲን ብቻ መፈጸሙ ቀርቶ ሕዝቡ ወደሚረዳቸው ዘመናዊ ቋንቋዎች ተተርጉሞ እንዲቀርብ ፤ መጽሐፍ ቅዱስ በካህናት ብቻ ሳይሆን በምእመናንም በሰፊው እንዲጠና ፤ ቅዱስ ቱርባንም ቢቻል ሁልጊዜ ያለበለዚያ በበዓላት ቀናትና የጋብቻ ተክሊል በሚፈጸምበት ጊዜ በሁለቱም በኅብስትና በወይን እንዲቀርብ ወዘተ. የሚሉ ሐሳቦች ቀረቡ ። በነዚህ ሐሳቦች ላይ በወግ አጥባቂዎችና በተራማጆች መካከል

ሰፊ ውይይት ከተደረገ በኋላ የጀርመን ፡ የቪየና ፡ የቤልጅግ ፡ የቶኪዮ ፡ የቾካጎ ፡ የፈረንሳይ ፡ የሶሜን ኢጣልያ ፡ የላቲን አሜሪካ ፡ የአፍሪካ ወዘተ. ጳጳሳት ስለደገፉት ሐሳቡ በተግባር እንዲተረጉም ተወሰነ ።

ጉባኤው ተግባሩን በማካሄድ ላይ እንዳለ በ1963 ዓ.ም ፖፕ ዮሐንስ ስላረፈ ወዲያው ጳውሎስ ስድስተኛ የተባለው ፖፕ (1963-1978) ተመርጦ ጉባኤው ቀጠለ ። እሱም ፖፕ ዮሐንስ ስለ ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ተሐድሶ ፤ ስለ ዓለም አብያተ ክርስቲያናት በውይይት መቀራረብና አንድ መሆን ወዘተ. የተለመውን ፈለግ በመከተል ጉባኤው የታቀደለትን ግብ እንዲመታ የሚደክም መሆኑን ገለጸ ። በጉባኤውም ላይ ከምእመናን ወንዶችና ሴቶች በተመልካችነት እንዲካፈሉ ተደርጓል ።

እንዲሁም በጉባኤው የሩቅ ጊዜ ዓላማ (እቅድ) መሠረት ፖፕ ጳውሎስ ስድስተኛ በ1964 ዓ.ም ከግሪክ ኦርቶዶክስ አብያተ ክርስቲያናት መሪ ከዓለም ፓትርያርክ ከአቲናጐራስ ጋር ተገናኝቶ በሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት መካከል የተፈጠረው አሳዛኝ መለያየት ቅስ በቅስ ተወግዶ አንድነት በሚመሠረትበት መንገድ ላይ ለመወያየት ወደ ኢየሩሳሌም ሄደ ። እዚያም የሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት መሪዎች ተገናኝተው ያለፈው ጥል ተረባቢ ለወደፊት ሰላምና አንድነት ስለሚመሠረትበት መንገድ ከተወያዩ በኋላ ወደ ቫቲካን ተመልሶ ጉባኤው ሥራውን ቀጠለ ።

የሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት መሪዎች ተገናኝተው አንድነት ስለሚፈጠርበት መንገድ ያደረጉት ውይይት ከፍሎሬንስ ጉባኤ ወዲህ የመጀመሪያ ጊዜ መሆኑ ነው ።

ፖፕ ጳውሎስ ስድስተኛ በ1971 ዓ.ም ጀኔቭ ያለውን የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ ቋሚ ጽሕፈት ቤት ጉብኝቶ እዚያው ከሚኖሩት የፕሮቴስታንት ፡ የግሪክ ኦርቶዶክስና የኦርየንታል አብያተ ክርስቲያናት ተወካዮች ጋር ጸልዮአል ።

የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን በሃያኛው መቶ ዘመን በፕሮቴስታንት ፡ በግሪክ ኦርቶዶክስና በኦርየንታል አብያተ ክርስቲያናት ከተጀመረው ከዓለም አብያተ ክርስቲያናት ንቅናቄ (ጉባኤ ፡ ማኅበር) ጋር በሙሉ አባልነት ሳይሆን በአንዳንድ መስኮች ተባብራ እንድትሠራ በዚሁ በሁለተኛው በቫቲካን ጉባኤ ተፈቅዷል ።

በጉባኤው ላይ ምእመናን ለቤተ ክርስቲያን ስለሚያደርጉት አስተ

ዋጽኦና ስለ ክርስትና መስፋፋት የሚጫወቱት ሚና ፤ ቤተ ክርስቲያን አዲሱን ትውልድ እንዴት ማገልገል እንደሚገባት ፤ ስለ ካህናት አሰልጣጠንና አኗኗር ፤ ስለ ሚስጥናውያን ተግባራት ፤ የክርስትና ትምህርት በሰፊው ስለሚሰጥበት መንገድ ፤ ስለ ኢኮሜኒዝም ፤ ለያንዳንዱ ዜጋ የእምነት ነጻነት ስለመስጠት ፤ ምእመናን ሁሉ በየጊዜው በሚደረገው ጸሎተ ቅዳሴ በፍላጎት ተካፋይ እንዲሆኑ ስለሚያስችለው (ስለሚረዳው) በ1909 ዓ.ም ስለተጀመረው ሊተርጅካል ሙሽሚንት ወዘተ. ውሳኔዎች ተሰጡ ።

እንዲሁም የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ አባላት ከሆኑ አብያተ ክርስቲያናት መሪዎች (ወኪሎች) ጋር በውይይት የሚያቀራርብ ጽ/ቤት መሥርታ በየጊዜው በክርስቲያኖች መካከል ሊኖር ስለሚገባው መቀራረብና አንድ መሆን ውይይት ታደርጋለች ። በዚህ ጉባኤ በዘመናችን ለክርስትና መስፋፋት ጠቃሚ የሆኑ ውሳኔዎች ሲተላለፉ ፡ ጉላ ያለ መሠረተ ሃይማኖት (ዶግማ) አልተወሰነም ። ፖፑ የክርስቶስ እንደራሴና የአብያተ ክርስቲያናት ሁሉ ባይስለሆን በመንበሩ ላይ ተቀምጦ እምነትና ሞራል ነክ በሆኑ ጉዳዮች ላይ በሚወስነው ሁሉ አይሳሳትም በማለት በመጀመሪያው የቫቲካን ጉባኤ የጸደቀው በሁለተኛው የቫቲካን ጉባኤ አልተሻሻለም ።

ፓፕ ጳውሎስና ፓትርያርክ አቲናጐራስ በ1054 ዓ.ም በሁለቱ አብያተ ክርስቲያኖቻቸው መካከል የተፈጸመው ውግዘትና መለያየት ያሳዘናቸው መሆኑን በመግለጽ ከ1965 ዓ.ም ጀምሮ ጥንት የተላለፈው ውግዘት የተነሣ መሆኑን የሚገልጸው የስምምነት ሰነድ ከተነበበ በኋላ አራት ዓመት ያህል የፈጀው የቫቲካን ሁለተኛ አጠቃላይ ጉባኤ ተግባሩን አጠናቆ ተዘጋ ።

ምዕራፍ ፪

የፕሮቴስታንት አብያተ ክርስቲያናት ታሪክ

ሀ) በአስተዳደርና በእምነት (በዶግማ ፡ በዶክትሪን) ነክ ትምህርቶች ባለመስማማት ምክንያት በ16ኛው መቶ ዘመን ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ለተለዩት ፕሮቴስታን

የች መንገድ ጠራጊዎች የነበሩት የቤተ ክርስቲያኒቱ አባላት

እነ ማርቲን ሉተር የካቶሊክን ቤተ ክርስቲያን አስተዳደር ፣ የኃጢአት ማስተሰሪያ ጽሑፍና አንዳንድ እምነት ነክ ትምህርቶችን በመቃወም ታላቅ ለውጥ ለማድረግ ከመነሣታቸው ቀደም ብሎ የቤተ ክርስቲያኒቱ አባላት የነበሩ ቅጥ ያጣው የቤተ ክርስቲያኒቱ አስተዳደርና አንዳንዶቹ የእምነት ትምህርቶች ይታረሙ በማለት የተቃውሞ እንቅስቃሴ አድርገው ነበር ። እነሱም የሚከተሉት ናቸው ።

1ኛ) አልቢጀንሴስ (ንጹሐን) የተባሉት በዐሥራ ሁለተኛው መቶ ዘመን በደቡብ ፈረንሳይ ፣ በሰሜን እስጳኝና በሰሜን ኢጣልያ ተነሥተው በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ለጻድቃን ምስልና ሥዕል የሚደረገውን የአክብሮት ስግደት ፣ የመካነ ንስሐን (የፐርጋቶሪን) ትምህርት ፣ ሥርዓታተ ቤተ ክርስቲያንን ፣ ትንሣኤ ሙታንን ወዘተ. ተቃወሙ ። አኗኗራቸውም ከፍ ባለ ሞራል ላይ የተደገፈ የብሕትና ኑሮ ነበር ። በ1167 ዓ.ም ከደቡብ ፈረንሳይ ብዙ ሕዝብ ትምህርታቸውን ተቀብሎ ተከተላቸው ። በ1200 ዓ.ም ደግሞ ከሰሜን ኢጣልያ ብዙ ሕዝብ ተከተላቸው ። ይህንን በመመልከት ሣልሳዊ ኤኖሴንት የተባለው ፖፕ ሚስዮናውያንን በመላክ አስተምሮ ለመመለስ ያደረገው ጥረት ሁሉ ስላልተሳካለት በ1208 ዓ.ም የመስቀል ጦረኞችን ልኮ አስጨፈጨፋቸው ። ከሞት የተረፉትም ዘግየት ብሎ በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን በተቋቋመው ኢንኩዚሽን በተባለው ፍርድ ቤት ትእዛዝ እየታደኑ በእሳት ስለተቃጠሉ ደብዛቸው ከምድረ ገጽ ጠፋ ።

2ኛ) ዋልዴንሴስ የተባለው ንቅናቄ ጴጥሮስ ዋልዶ በተባለው የልዮን ነጋዴ በ1176 ዓ.ም ደቡብ ፈረንሳይ ውስጥ ተጀመረ ። ይህ ንቅናቄ እላይ ከተመለከትነው ከአልቢጀንሴስ ንቅናቄ ጋር አንዳንድ ተመሳሳይ ነጥቦች ቢኖሩትም ቅሉ በአብዛኛው ፈጽሞ የተለየ ነው ። ዋልዶ ጌታ በማቴዎስ 19፡21 ያስተማረውን በመከተል የነበረውን ሀብት ለድሆች መጽውቶ የክርስትና ትምህርት መገኛና መሠረት መጽሐፍ ቅዱስ ብቻ ነው ፤ ጸሎተ ቅዳሴና ለሙታን የሚደረገው ጸሎተ ፍትሐት አያስፈልግም፤ ቅዱሳት መጻሕፍትም ምእመናን በሚረዱአቸው ቋንቋዎች ተተርጉመው መቅረብ አለባቸው ፤ ሥልጣን ከህጎች የሌላቸው

ወንድና ሴት ምእመናንም የእግዚአብሔርን ቃል መስበክ አለባቸው ወዘተ፡፡ በማለት የሰብከት ተግባሩን ቀጠለ ። ወዲያውም ከመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ የተወሰኑ ክፍሎችን ምእመናን በሚረዱአቸው ቋንቋዎች ተርጉሞ አቀረበ ። ማዕርገ ክህነት ያልነበራቸው ምእመናንም እንዲሰብኩ አደረገ። ቀስ በቀስም የጌታን ምሳሌ በመከተል ሕዝቡ ንስሐ ገብቶ የእግዚአብሔርን ትእዛዛት እየፈጸመ እንዲኖር የሚያስተምሩ (የሚሰብኩ) ሰባ ደቀመዛሙርት መርጦ ወደ ደቡብ ፈረንሳይ ፡ ኢጣልያ ፡ እስጳኝ ፡ ጀርመንና ቦሌሚያ ላከ። ብዙ ሕዝብም ትምህርታቸውን ስለተቀበለ የካቶሊክ ቤተክርስቲያን መሪ ፖፕ ሉሲዮስ ሦስተኛ በ1184 ዓ.ም ዋልዶን ከነተከታዮቹ አወገዛቸው ። ቀጥሎም ወደ ቀደመ እምነታቸው አንመለስም ያሉት ኢንኩዚሽን በተባለው ፍርድ ቤት አማካይነት ቀስ በቀስ ተፈጁ ።

ሆኖም ኢጣልያ ውስጥ በአልፕስ ሸለቆዎች ቱሪን አካባቢ ቍጥራቸው ወደ ሃያ ሺህ የሚጠጉ የዋልዶ ተከታዮች ከተሰነዘረባቸው ጭፍጨፋ ተርፈው እስከ አሁን ድረስ አሉ ። እነሱም ዛሬ ኢጣልያ ውስጥ ከሚገኙት ፕሮቴስታንቶች የቀደምትነትን ቦታ ይዘው ይገኛሉ ።

3ኛ) የኦክስፎርድ ዩኒቨርስቲ ፕሮፌሰርና የካቶሊክ ቤተክርስቲያን ካህን የነበረው ዮሐንስ ዊክሊፍ (1330-1384) ፖፑ አይሳሳትም የሚለውንና የፖፑን ፍጹማዊ ሥልጣን ተቃወመ ። የቤተክርስቲያን መሪና እራስም ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ነው ፤ እንደ ኢፕሮስ ያለ ቅዱስ መሪ ከተነሣ ግን የቤተክርስቲያን መሪነቱ ተቀባይነት ሊኖረው ይቻላል ። የድኅነት መገኛም መጽሐፍ ቅዱስ ብቻ እንጂ በቤተክርስቲያን አባቶች የተዘጋጁት መጻሕፍት አይደሉም ። ኅብስቱና ወይኑ ወደ ጌታ ሥጋና ደም አይለወጥም ። ወደ ተቀደሱ ገዳማት ለስግደት መሄድ አያስፈልግም ። በሽያጭ መልክ ለምእመናን የሚታደለው የጎጢአት ማስተሰረያ ጽሑፍ (ኢንደልጀንስ) ዋጋ ቢስ ስለሆነ እንዲቋረጥ ወዘተ፡፡ በማለት አስተማረ ። መጽሐፍ ቅዱስን ሹልጌት ከተባለው ከላቲኑ መጽሐፍ ሕዝቡ ወደሚረዳው ወደ እንግሊዝኛ መተርጉም ጀምሮ የሐዲስ ኪዳንን ክፍል ጨርሶ ብሉይ ኪዳንን በመተርጉም ላይ ሳለ ስለሞተ ፡ የትርጉም ሥራው በደቀመዛሙርቱ በሒርፎርድና በፑርሼይ ተፈጽሞ በአገልግሎት ላይ ዋለ ። ይኸውም የመጽሐፍ ቅዱስ ትርጉም ለእንግሊዝኛ ቋንቋ መሻሻል አስተዋጽኦ አድርጓል ። በተጨማሪም ከምእመናን ላይ በግብር የሚሰበሰብ

በው የቤተ ክርስቲያን ሀብት ክምችት ያለአግባብ መባከንን በመቃወም ሀብቷን መንግሥት እንዲያስተዳድረው ፤ ካህናት ግን ከጌታ የተጣለባችውን መንፈሳዊ አገልግሎት ለምእመናን እንዲያዳርሱ ይገባል ወዘተ. በማለት አስተማረ ። እላይ በተጠቀሱት ምክንያቶች በ1377 ዓ.ም ጎርጎርዮስ ዐሥራ አንደኛ የተባለው ፖፕ ቢያወግዘውም ቅሉ ፤ የእንግሊዝን ፓርላማ ድጋፍ ስላገኘ ከምእመናን መካከል ለስብከት ከአዘጋጃቸው ወንጌላውያን ጋር እስከ ዕለተ ሞቱ ድረስ ማስተማሩን ቀጠለ ።

እንዲሁም ሎላርድስ የተባሉት የዊክሊፍ ተከታዮች የካቶሊክን ቤተ ክርስቲያን መሠረተ ሃይማኖትና አስተዳደር በጥብቅ በመቃወም ሲያመቻቸው በግልጽ ፤ ስደት ሲነሣባቸው በሕቡእ ተግተው በመስበክ የፈለጉትን ለውጥ በራሳቸው ጥረት ለማስገኘት ባይችሉም ቅሉ በእንግሊዝ ቤተ ክርስቲያን ለተደረገው ለውጥ ታላቅ አስተዋጽኦ አበርክተዋል።

4ኛ) በሔምያ (ቴኮዝሎቫኪያ) ውስጥ የተነሣው ዮሐንስ ሑስ (1370-1415) የተባለው ካህንና የፕራግ ዩኒቨርሲቲ የፌሎዞፊ ፕሮፌሰር የፖፑን ሥልጣን፣ የኃጢአት ማስተስረያ ነው ተብሎ ለምእመናን በሽያጭ የሚሰጠውን ጽሑፍ ፤ በኃላፊነት ላይ ያሉ ካህናት የሚቀበሉትን የመተያያ (የጉቦ) ገንዘብ ወዘተ. በመቃወም አስተማረ ። እንደ ዊክሊፍ የቤተ ክርስቲያን ራስ ክርስቶስ እንጂ ፖፑ አለመሆኑን አብራርቶ አስተማረ ። በ1411 ዓ.ም ዮሐንስ ሃያ ሦስተኛ በተባለው ፖፕ ተወግዞ በስደት ላይ ሲኖር ፤ ንጉሥ ሲግስሙንድ በሰላም ደርሶ ለመመለስ የሚያስችል መተማመኛ ሰጥቶ ኮንስታንስ ወደ ተባለች የስዊስ ሀገር ከተማ ሄዶ ስለተወገዘበት ሁኔታ ያለውን ሐሳብ እዚያ ለተሰበሰበው ጉባኤ እንዲያስረዳ አዘዘው ። እሱም በጉባኤው በተሰበሰቡት ጳጳሳት ፊት በግንባር ቀርቤ እውነቱን ፍርጥርጥ አድርጌ በማስረዳት አሳምናለሁ በሚል ዓላማ በ1414 ዓ.ም ወደ ኮንስታንስ ሄደ ። በጉባኤው የተሰበሰቡት ያስተማረው ትምህርትና የጻፋቸው ጽሑፎች በክሕደት የተሞሉ ስለሆኑ በማረም እንዲያስተባብል (ሐሳቡን እንዲለውጥ) ቢጠይቁት ያስተማርሁትና የጻፍሁት ሁሉ በመጽሐፍ ቅዱስ የተደገፈ ቀጥተኛ ነው ብሎ አቋሙን በዝርዝር አስረድቶ ጥፋተኛ አይደለሁም በማለቱ ስለጸና በ1415 ዓ.ም በእሳት ተቃጥሎ እንዲሞት ተፈረደበት ። ንጉሡም ከቤተ ክርስቲያኒቱ መሪዎች ጋር የሚያስከትለውን ግጭት ለማስወገድ በመሻት

ለሐሰ የሰጠውን ከኮንስታንስ በሰላም ደርሶ የመመለስ ተስፋ በተግባር ላይ አላዋለውም ። የዊክሊፍም አጽም ከተቀበረበት ወጥቶ እንዲቃጠል በዚሁ ጉባኤ ተወሰነ ። ሁለቱም ውሳኔዎች ወዲያውኑ በተግባር ላይ ዋሉ ። ምንም እንኳን ሐሰ በእሳት ተቃጥሎ ቢሞትም ተከታዮቹ ሊጠፉ አልቻሉም ። እስከ ዛሬ ድረስ ያሉ የሐሰ ተከታዮች የሞራሊያን ወንድማማቾች በሚል ስያሜ ይጠራሉ ።

5ኛ/ ጊርላሞ ሳቮናሮላ (1452-1498) የተባለው ኢጣልያዊ የዶሚኒካን አርደር (ክፍል) መነሰሴና የፍሎሬንስ ሰባኪ በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ መሻሻል (ተሐድሶ) እንዲደረግ ይጥር ነበር ።

በ1482 ዓ.ም ፍሎሬንስ ባለው በቅዱስ ማርቆስ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ምእመናንና ካህናት ከሚገኙበት የሞራል ውድቀት በንስሐ እንዲመለሱ በማስተማሩ ብዙ ተከታዮችን አገኘ ። ቂየት ብሎም የቅዱስ ማርቆስ ቤተ ክርስቲያን አለቃ ሆኖ ካገለገለ በኋላ በ1494 ዓ.ም. የፍሎሬንስ ከተማ አስተዳዳሪ ሆነ ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ሕዝቡ ንስሐ ገብቶ ወደ እግዚአብሔር እንዲመለስ ፣ ካህናትና ፖፑም ጭምር ከተሳሳተ የአስተዳደርና የአኗኗር ጉድለታቸው ታርመው እግዚአብሔር ባዘዘው መንገድ ምእመናንን እንዲያገለግሉ አስተማረ ።

ይህ ዐይነቱን ሐቀኛ ሰባኪ በአጭሩ ለመቅጩት በማሰብ አሌክሳንደር ስድስተኛ የተባለው ፖፑ በ1495 ዓ.ም ሳቮናሮላን ሮም ሄዶ ለሚቀርብበት ክስ መልስ እንዲሰጥ አዘዘው ። እሱም የፖፑን ትእዛዝ በመቃረን የተለመደ ስብከቱን ስለቀጠለ ፖፑ አወገዘው ። ሳቮናሮላም ፖፑ በሕገ ወጥ መንገድ በጉቦ የተሾመና ወንጀለኛ ስለሆነ አጠቃላይ የቤተ ክርስቲያን ጉባኤ ተጠርቶ እዚያ ላይ እፋረደዋለሁ በማለት ውግዘቱን አልቀበልም አለ ። የፍራንሲስካን አርደር መነኩሳት እንዲነሡ በት ውስጥ ውስጡን ግፊት ስለተደረገና ፖፑም የሳቮናሮላን ተከታዮች እገዝታችኋለሁ በማለት ስላስፈራራቸው ቀደም ሲል ይደግፈው ከነበረው ሕዝብና ካህናት አብዛኛው ተነሣበት ። ወዲያው ይዘው ለፍርድ አቅርበው በማሰር ከአሠቃዩት በኋላ መናፍቅ ነው በማለት ፍሎሬንስ በሚገኘው ገበያ ሰቀሉት ። ሬሳውንም አቃጠሉት ። በቤተ ክርስቲያኒቱ ውስጥ የሚፈጸመው ስሕተት እንዲታረም በጥብቅ ያስተማረው ካህን በግፍ እንደወንጀለኛ ተሠቃይቶ እንዲሞት ተደረገ ።

በዚህ እኳኋን በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ይፈጸሙ የነበሩት የእምነት ፡ የሞራል ፡ የኢኮኖሚ ፡ የአስተዳደር ፡ ወዘተ. ጉድለቶች በሰላማዊ መንገድ እንዲታረሙ የጠቆሙት (ያስተማሩት) እንደ ጥፋተኞች በመቁጠር የሞት ቅጣት ተፈጸመባቸው ። ሆኖም በ16ኛው መቶ ዘመን ለተነሡት ፕሮቴስታንቶች መንገድ ጠራጊዎች በነበሩት ሰዎች በየጊዜው እንዲታረም የተጠቆመው ሁሉ ለጊዜው ተድበስብሶ ቢታለፍም “አለባብሶ ቢያርሱ በእረም ይመለሱ” እንዲሉ ትንሽ ዘግየት ብለው በተነሡት በሉቲር ፡ በዝዊንግልና በካልቪን መሪነት ስሕተት ነው የተባለው በይፋ ለምእመናን ሊገለጽና የለውጡም ተግባር ተከናውኖ ለካቶሊክ ፡ ለግሪክ ኦርቶዶክስና ለኦርቶዶክስ አብያተ ክርስቲያናት እምነት ተቃራኒ የሆነው የፕሮቴስታንት እምነት ሊከሰት ቻለ ።

ለ) በ16ኛው መቶ ዘመን በፕሮቴስታንቶች የተካሄደው የአስተዳደርና አንዳንድ የመሠረተ ሃይማኖት ለውጥ እንቅስቃሴ

እንዲጀመርና ግቡን እንዲመታ አስተዋጽኦ ከአደረጉት ቀደምት ምክንያቶች ጥቂቶቹ

1ኛ/ በ15ኛው መቶ ዘመን ኢጣልያ ውስጥ ተጀምሮ ቀስ በቀስ ወደ ጀርመን ፡ እንግሊዝ ፡ ፈረንሳይ ወዘተ. በተዛመተው ሬኔሳንስ (የዕውቀት ዳግም ልደት) በተባለው ንቅናቄ ቀደም ሲል ሮም በእሕዛብ ከተወረረች በት ወቅት ጀምሮ ተዳፍኖ የነበረው ዕውቀት ከዚህ ጊዜ ጀምሮ በአውሮጳ የሥነ ጽሑፍ (የሊትሬቸር) ፡ የሥነ ጥበብ ፡ የሳይንስ ወዘተ. ዕውቀት እየተስፋፋ ሄደ ። በመካከለኛው ዘመን ሊቃውንቱ የቤተ ክህነት ሰዎች ብቻ ስለነበሩ ትምህርታቸውና ጽሑፎቻቸው ሁሉ በሃይማኖትና በፍልስፍና ላይ ያተኮሩ ነበሩ ። ከሬኔሳንስ ንቅናቄ ጊዜ ጀምሮ ግን ሊቃውንቱ ካህናት ብቻ መሆናቸው ቀርቶ ከምእመናንም ሆኑ ። በዚህ ጊዜ የተነሡት ሊቃውንት የሃይማኖት ተቀዋሚዎች አልነበሩም ። የሊቃውንቱ ንቃተኝነትና ከፍ እያለ ስለሄደ መጽሐፍ ቅዱስን ከላቲኑ ትርጉም ሳይሆን መጀመሪያ በተጻፈባቸው ቋንቋዎች በእብራይስጥና በግሪክ መመርመርና ማጥናት ጀመሩ ። የምርምራቸውም ውጤት አብዛኛውን ከመጽሐፍ ቅዱስ ትምህርት ውጭ የሆነውን የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን መሠረተ

ሃይማኖት (ዶግማ) እያቃለሉ እንዲሄዱ ስለገፋፋቸው የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን እምነት መሠረት ወደ መናጋቱ ተቃረበ ።

በ1453 ዓ.ም ቊስጥንጥንያ በቱርኮች እጅ ስትወድቅ ብዙ ሊቃውንት የግሪክን የሥነ ጽሑፍ መጻሕፍት ይዘው ወደ ምዕራብ አውሮጳ ስለገቡ ፣ በአውሮጳ ለተጀመረው የፊደላንስ ንቅናቄ ታላቅ አስተዋጽኦ አደረጉ ።

ኤራዝመስ (1466-1536) የተባለው የሆላንድ ተወላጅ ሂውማኒስት ሊቅ በፈረንሳይ ፣ በእንግሊዝ ፣ በስዊዘርላንድ ፣ በኢጣልያ ወዘተ. እየተዘዋወረ እዚያ የነበሩትን ሥነ ጽሑፎች ከመረመረና ካጠና በኋላ በ1516 ዓ.ም ሐዲስ ኪዳንን መጀመሪያ በተጻፈበት በጽርዕ (በግሪክኛ) አዘጋጅቶ አሳተመ ። በተጨማሪም በየጊዜው ባሳተማቸው ጽሑፎቹ የሮማን ቤተ ክርስቲያን ቅጥ ያጣ አስተዳደርና ከቅዱሳት መጻሕፍት ውጭ የሆኑትን አንዳንድ የተንዛዙ የመሠረተ ሃይማኖት ትምህርቶች ፊት ለፊት በመጋፈጥ ሳይሆን ፣ ገደም ባለ በፈዝ (ባሽሙር) መልክ በመቃወም ተገቢው እርማት (መስተካከል) እንዲደረግ ይገልጽ ስለነበር እሱና መስሎቹ በነሉተር ለተካሄደው ለውጥ ታላቅ አስተዋጽኦ አድርገዋል ። በሌላው ወገን ደግሞ የፕሮቴስታንቶች ተስፈንጣሪ ሂደት ስላላስደሰተው እነሱንም በመቃወም የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን አባልነቱን እንደጠበቀ ኖሮ በ1536 ዓ.ም ዐረፈ ።

2ኛ/ በ1455 ዓ.ም ዮሐንስ ጉቴንበርግ በተባለው ጀርመናዊ የተፈለሰፈው ማተሚያ የፕሮቴስታንቶችን የመነሻ ጊዜ አቃረበው (አፋጠነው) ። ይህ ማተሚያ ከመፈልሰፉ በፊት መጻሕፍት በብዙ ድካምና ወጭ በእጅ በቁም ጽሕፈት ይጻፉ ስለነበር ፣ ከቊጥራቸው ማነስ የተነሣ ለሊቃውንትና ለምእመናን ሊዳረሱ አልቻሉም ነበር ።

በዚያን ጊዜ መጽሐፍ ቅዱስ እጅግ ተፈላጊ ስለነበር አዲስ በተፈለሰፈው ማተሚያ የታተመው መጀመሪያው ጽሑፍ መጽሐፍ ቅዱስ ነበር ። በዚህ አኳኋን መጽሐፍ ቅዱስ ሕዝቡ በሚረዳቸው የተለያዩ ቋንቋዎች እየተተረጉመና በብዛት እየታተመ ለምእመናን እንዲዳረስ ተደረገ ። ሐዲስ ኪዳንን በቋንቋቸው እያነበቡ የተመራመሩ ካህናትና ምእመናን በፖፖቹ ፈላጭ ቆራጭነት የምትመራዋ ቤተ ክርስቲያን በሐዋርያት ዘመን ከነበረችው ከጥንታዊቱ ቤተ ክርስቲያን ሁናቴ

የራቀችና የተሳሳተ መንገድ የምትከተል መሆኗን ስለተረዱ፣ የአስተዳደርና የእምነት ለውጦች መካሄድ መገባቱን አምነው የለውጡን ጀግሪና መሪ ይጠባበቁ ነበር። እነሉተርም ከተነሡ በኋላ ትምህርታቸውን በብዙ ሚሊዮን ቅጅ እያሳተሙ በመላ አውሮጳ ለሚገኙ ካህናትና ምእመናን ለማዳረስ የቻሉት ማተሚያ በመፈልሰፉ መሆኑ ግልጽ ነው።

3ኛ/ በዚሁ ዘመን በአውሮጳ መንግሥታት መሪዎችና ሕዝብ ዘንድ የብሔርተኝነት ስሜት ገና ነበር። ቀደም ሲል በመካከለኛው ዘመን የነበሩት የተቀደሰው የሮማ ነገሥታትና ፖፖች አልፎ አልፎ ቢጋጩም ቅሉ፣ በመካከላቸው የብሔርተኝነት ስሜት ጉልቶ አይታይም ነበር። ከዚህ ዘመን ጀምሮ ግን አዲስ ኃይል በማግኘት የተነሡት የየሀገሩ ማለት የእንግሊዝ፣ የፈረንሳይ፣ የእስጳኝ፣ የጀርመን ወዘተ. ነገሥታት፣ ካህናትና ምእመናን የፖፑን የበላይነት ፍላጎት በመቃወም ብሔራዊት ቤተ ክርስቲያናችን ባዕድ በሆነ ፖፕ አትገዛም (አትተዳደርም)፣ የየሀገራቸው ተወላጆች የሆኑ አስተዳዳሪዎቿ ጳጳሳት፣ የደብርና የገዳማት አለቆች በፖፑ ተመርጠው አይሾሙም፣ ለሮም ቤተ ክርስቲያንም ግብር አንከፍልም፣ በሀገራችን የሚገኘውም ከፍተኛ የቤተ ክርስቲያን ርስትና ተንቀሳቃሽ ሀብት በመንግሥት ሥር እንዲተዳደር ወዘተ. በማለት ተነሣሥተው ውሳኔአቸውን በተግባር ላይ ማዋል ጀመሩ። ይህ ዐይነቱ በሮም ቤተ ክርስቲያን መሪዎች ላይ የተሰነዘረው የጥላቻ መንፈስ ለፕሮቴስታንቶች ንቅናቄ መጠናከር ታላቅ አስተዋጽኦ አድርጓል። ለምሳሌ የፈረንሳይ ንጉሥ ቀዳማዊ ፍራንሲስ በብሔርተኝነት ስሜት በመነሣሣት ልዩን ዐሥረኛ የተባለውን ፖፕ አስገድዶ በ1516 ዓ.ም በሉንዶ ውስጥ በተደረገው ስምምነት ንጉሡ በግዛቱ ውስጥ ጳጳሳትን፣ የገዳማትና የአድባራት አለቆችን የመምረጥና የመሾም መብትን ተረከበ። በዚህ አኳኋን ፖፖች የፈረንሳይ ተወላጅ የሆኑትን ካህናት የመሾምና በቤተ ክርስቲያኒቱ ሀብት የመጠቀም መብታቸውን ተገፈፉ።

4ኛ/ ቴርከቻ ምዕራብ አውሮጳን በጦር ኃይል ለመያዝ ስለተነሡ የካቶሊክ እምነት ተከታይና ደጋፊ የነበሩት ነገሥታት ከእስላሞች ጋር በየጊዜው ከባድ ጦርነት ያካሂዱ ነበር። ይህ ዓይነቱ ጦርነት ካቶሊካውያን ነገሥታት የሉተር ደጋፊ በነበሩ ልዑላን ላይ ተጽእኖ ለማድረግ ስላላስቻላቸው ለፕሮቴስታንቶች መጠናከር ረድቷል።

እላይ በተመለከትናቸውና በመሳሰሉ ምክንያቶች የአውሮጳ ሕዝብ፡ ካህናትና ነገሥታት ንቃተ ጎሊና ከፍ በማለቱ ለውጥንና ነጻነትን ስለፈለጉ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ልታዳፍነው ያልቻለችው ለውጥ በዊተንበርግ ፕሮፌሰር በማርቲን ሉተር ግምባር ቀደምትነት በ1517 ዓ.ም ጀርመን ውስጥ ተከሰተ ።

ሐ) በ16ኛው መቶ ዘመን በማርቲን ሉተር መሪነት ጀርመን ውስጥ የተካሄደው የቤተ ክርስቲያን አስተዳደርና የመሠረተ ሃይማኖት ለውጥ

ቀደም ሲል የተመለከትናቸው የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን አባላት ቤተ ክርስቲያኒቱ በወቅቱ ተገቢ የሆኑ ለውጦችን እንድታደርግ ቢጥሩ ሰሚ አጥተው ሲኖሩ በሉተር ፡ በዝዊንግል ፡ በካልቪን ወዘተ. ቆራጥ መሪነት ፕሮቴስታንቶች ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ተለይተው የየራሳቸውን አብያተ ክርስቲያናትና አስተዳደር መሠረቱ ። የየራሳቸው የሆነ የተለያየ መሠረተ ሃይማኖት ወሰኑ።

የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያንም ስትከተላቸው የቂዩትን የአስተዳደር ጉድለቶች ወደፊት እንደምንመለከተው በትሬንት ጉባኤ ውሳኔዎች መሠረት ከሞላ ጉደል በማረም ለማስተካከል ችላለች ። የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ትከተላቸው ከነበሩት የአስተዳደር ጉድለቶች እንድትታረም ፡ ከመጽሐፍ ቅዱስ ትምህርት ውጭ የሆኑ መሠረተ ሃይማኖቶችንም እንድታስወግድ (እንድትሰርዝ) በመጠየቅ የተነሣው ማርቲን ሉተር (1483 - 1546) በ1483 ዓ.ም በማዕድን ማውጣት ሥራ ላይ ከተሰማራው አባቱ ከሐንስና ከእናቱ ከማርጋሬት ሉድሄር ጀርመን በምትገኝ አይስሌ በን ውስጥ ተወለደ ። ማንስፈልትና አይስሌበን ይሰጥ የነበረውን ትምህርት ካጠናቀቀ በኋላ በ1501 ዓ.ም ኤርፉርት ዩኒቨርሲቲ ገብቶ ተማረ ። ከዚያም በፍርድ ቀን (በዳግም ምጽት) እንዴት እሆናለሁ? በማለት የኃጢአተኝነት ስሜት አእምሮውን እያስጨነቀውና እየጸናበት ስለሄደ የነፍሱን ድኅነት ለማግኘት በማሰብ በ1505 ዓ.ም ኤርፉርት ከነበረው አውግስቲንያን ገዳም ገባ ። እዚያም የአውግስቲንን ጽሑፎች አጠና ። የገዳሙ አበምኔት ስታውጥትዝ ሉተር ከደረሰበት የኃጢአተኝ

ነት ስሜትና ጭንቀት ሊገላገል የሚችለው መጽሐፍ ቅዱስን በማጥናት መሆኑን ገልጾ ባበረታታው መሠረት ሉተር በጳውሎስ የተጻፈችውን የሮሜን መልእክት ሲያጠና “ጻድቅ በእምነት ይኖራል ተብሎ እንደተጻፈ የእግዚአብሔር ጽድቅ ከእምነት ወደ እምነት በእርሱ ይገለጣልና” (ሮሜ 1:17) ከሚለው ሲደርስ ማንኛውም ክርስቲያን በክርስቶስ ላይ ባለው ሐቀኛ (ከልብ የመነጨ) እምነት ብቻ በእግዚአብሔር ጸጋ የሚድን (የነፍሱን ድኅነት የሚያገኝ) መሆኑን በመገንዘብ የሰው ልጆች ሊድኑ የሚችሉት በእምነታቸው ብቻ እንጂ በደጋግ ሥራዎቻቸው አለመሆኑን ተረዳሁ አለና በዚሁ እምነት ገፋበት ።

አንዳንዶቹ ስለ ሉተር ገዳም መግባት ሲተርኩ አንድ ቀን ማንስፈልት የነበሩ ወላጆቹን ጠይቆ ወደ ኤርፉርት ሲመለስ ከመንገድ ላይ አደገኛ አውሎ ነፋስ ሲያንገላታው በዚህ አውሎ ነፋስ ከመሞት ብታተርፈኝ ቀሪ ሕይወቴን አምላኬን በምንኩስና አገለግላለሁ ብሎ ለቅድስት ሐና ቃል ኪዳን ስለገባ ነበር ይላሉ ።

እንዲሁም የገዳሙን ጉዳይ ለማስፈጸም በ1510 ዓ.ም ወደ ሮም ተልኮ እዚያ በቂየበት ጊዜ ከፍተኛ የቤተ ክርስቲያኒቱ መሪዎች በሚኖሩበት ከተማ ይፈጸም የነበረውን የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር መዛባት በመመልከት በጣም አዝኖ ወደ ዊተንበርግ ተመለሰ ። በ1512 ዓ.ም. ከዊተንበርግ ዩኒቨርሲቲ በመንፈሳዊ ትምህርት በዶክተርነት ማዕርግ ተመርቆ እዚያው በመምህርነት በመመደብ የቅዱሳት መጻሕፍትን (የመዝሙረ ዳዊትን ፡ የሮሜንና የገላትያን መልእክታት) ትርጓሜ ያስተምር ጀመር ።

ልዮን ዐሥረኛ (1513-1521) የተባለው ፖፕ በሮም ከተማ ለሚገኘው ለታላቁ የቅዱስ ጴጥሮስ ቤተ ክርስቲያን የእድሳት ሥራ ማስፈጸሚያ የሚሆን ገንዘብ ስለፈለገ ፡ በጀርመን የሚንዝ ሊቀ ጳጳስ አልበርት ቀደም ሲል በሦስት ሀገረ ስብከቶች ላይ ሲሾም ሹመቱን ለሰጠው (ለሾመው) ለሮሙ ፖፕ በግብርና በገጸ በረከት መልክ አውግስበርግ ከነበረው ፋገር ከተባለው የገንዘብ ድርጅት በአራጣ ተበድሮ ሰጥቶ ነበር። ስለዚህ ለፖፑ ተበድሮ ለላከው የገንዘብ ዕዳ የሚከፍለው ስለፈለገ፣ ዮሐንስ ቴትዝል የተባለው የዶሚኒካን ገዳም መነኩሴ “ኢንደልጀንስ” የተባለውን የኃጢአት ማስተሰርያ ጽሑፍ በመሸጥ እላይ ለተጠቀሰው ዕዳ

የሚከፈል ገንዘብ ከምእመናን እንዲሰበሰብ ታዘዘ ። በዚሁ የገንዘብ ስብሰባ ተግባር የተካነው (ኢክስፐርት የሆነው) ቴትዝልም በ1517 ዓ.ም. ዊተንበርግ አካባቢ ይህንኑ ከፖፑ የተላከ የኃጢአት ማስተሰርያ ጽሑፍ በመግዛት ዋጋውን በሙዳየ ምጽዋቱ ውስጥ ስትጥሉ የሞተ (የሞተች) ዘመዳችሁ (ወዳጃችሁ) የተኩነነች ነፍስ በቅጽበት ከፐርጋቶሪ (ከመካነ ንስሐ) ወዲያው ነጻ ሆና ወደ መንግሥተ ሰማያት ትገባለች ። የራሳችሁም ነፍስ ትማራለች በማለት እየሰበከ የየሞሁን ምእመናንን ገንዘብ ሲያጋብ ስና ምእመናንም በዚህ በገዛነው ጽሑፍ አማካይነት የሞቱ ዘመዶቻችን ነፍሳት ይድናሉ ። የራሳችንም ነፍስ ድገነት ስለምታገኝ ከእንግዲህ ጉዟዜ አያስፈልገንም ሲሉ ሉተር ሰምቶና ተመልክቶ ከተሰማው ከፍተኛ ኃዘን የተነሣ መንፈሱ ተረበሽ ። ወዲያው በመላ ቅዱሳን ስም በታነጸውና በፍሬደሪክ ትጋት የተሰበሰበው የቅዱሳን አጽም ለምእመናን በሚታይ በት ቤተክርስቲያን የቅዱሳን የዓመት በዓል በሚከበርበት ዋዜማ ፅላት ምእመናን በተሰበሰቡበት ተቃውሞውን ገለጸ ። ይኸውም ይህ የኃጢ አት ማስተሰርያ ነው በመባል የሚሸጠው ፡ ምእመናንን በመደለል ገንዘብ ለመሰብሰቢያ (ለማጋበሻ) የሚያገለግል እንጅ በምንም ዓይነት መንገድ በሕይወት ያሉትንም ሆነ የሞቱትን ሰዎች ኃጢአት ፈጽሞ የማያስተሰርይ መሆኑን ፡ ኃጢአት ሊሰረይ የሚችለው በኢየሱስ ክርስቶስ ደም ፡ በእግዚአብሔር አምኖ ንስሐ በመግባት ብቻ መሆኑን ወዘተ. የሚገልጹ ዘጠና አምስት ማስረጃዎችን (የክርክር ዐረፍተ ነገሮችን) የያዘ ጽሑፍ አዘጋጅቶና በላቲን ቋንቋ ጽፎ ምእመናን እንዲያነቡት ዊተንበርግ በነበረው ቤተ ክርስቲያን ደጃፍ ላይ ለጠፈው ። ይህ በላቲን የተዘጋጀው በሉተር ደጋፊዎች ወዲያው ወደ ጀርመን ቋንቋ ተተርጉሞ ከታተመ በኋላ በመላ ጀርመን ተበተነ ። በዚህ አኳኋን ፕሮቴስታንቶችን ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን የለየው ጸብ ተጀመረ ።

ሉተር ይህንኑ ተቃውሞ ሲያዘጋጅ የቤተ ክርስቲያን መሪዎች ቤተ ክርስቲያኒቱ ውስጥ ይፈጸሙ የነበሩትን ስሕተቶች በአስቸኳይ እንዲያርሙ ለማሳሰብ ነበር እንጅ ለመገንጠል በመሻት አልነበረም ። ፖፕ ልዮን ዐሥረኛ ይህንኑ ተቃውሞ ከአቡነ አልበርት ሪፖርት ሲሰማ በአውግስቲንያንና በዶሚኒካን ገዳማት መነኩሳት መካከል አልፎ አልፎ ይከሰት የነበረው ንትርክ የተቀሰቀሰ ስለመሰለው የገዳሙ አበምኔት ሉተርን

በተግባሩ እንዲያስታግሰው ትእዛዝ አስተላለፈ ። ቁየት ብሎ ግን በፖፑ የተቋቋመውን “ኢንደልጀንስ” የተባለውን የኃጢአት ማስተሰርያ ጽሑፍ መቃወም በቀጥታ የፖፑን ፍጹማዊ ሥልጣን መቃወም መሆኑን የጉዳዩንም አሳሳቢነት ስለተገነዘበው በ1518 ዓ.ም ሉተር ወደ ሮም ተጠራ ። ትእዛዙን ተቀብሎ ቢሄድ እንደነ ሑስ በግፍ እንደሚገደል ስላወቀ አልሄድም አለ ። የኢጣልያ ተወላጅ የሆኑ ፖፖችን ጣልቃ ገብነት በሚጠላው በሉተር ደጋፊ በጀርመናዊው በሳክሶኒው መስፍን በጠቢቡ ፍሬደሪክ ጥያቄ መሠረት ፖፑ ጉዳዩ ጀርመን በነበረው ተወካዩ በካርዲናል ከያታን እንዲታይ አዘዘ ። ደሚኒካዊው ከያታንም በትእዛዙ መሠረት ሉተርን ወደ ኦግስቡርግ አስጠርቶ ባዘጋጃቸው ጽሑፎች ውስጥ በፖፑ አማላጅነት ኃጢአት አይሠረድም የሚለውና የመሳሰሉት ስሕተቶች መሆናቸውን አምኖ በይፋ እራሱን እንዲያጋልጥና በመናፍቅነት ከማዶርስበት የሞት ቅጣት እንዲድን ቢጠይቀው ፣ እምነቱን ለውጡ ከመዳን ይልቅ ሞትን እመርጣለሁ በማለት አሻፈረኝ ብሎ ወደ ዊተንበርግ ተመለሰ ። በ1518 ዓ.ም ዊተንበርግ ሆኖ አጠቃላይ የቤተ ክርስቲያን ጉባኤ ተጠርቶ ጉዳዩ እንዲታይለት ለፖፑ አመለከተ ። እስከዚህ ጊዜ ድረስ ሉተር የፖፑን የበላይነት ሥልጣን አልተቃወመም ነበር ። የልዑል ፍሬደሪክ እርዳታ ባይታከልበት ኖሮ ሉተር መናፍቅ ነው በመባል በእሳት ተቃጥሎ ይሞት ነበር ።

ከዚህ ላይ ልንገነዘበው የሚገባን ይህ ዓይነቱ የኃጢአት ማስተሰርያ ጽሑፍ በሉተር ዘመን አዲስ የተጀመረ ሳይሆን ፣ ከዐሥራ አንደኛው መቶ ዘመን ጀምሮ በቤተ ክርስቲያን መሪዎች ፈቃድ (ትእዛዝ) ለመስቀል ጦረኞች ማዝመቻ ፣ ለአብያተ ክርስቲያናት ማሳነጫ ፣ ለሆስፒታሎች ማሠሪያ ወዘተ. የሚሆን ገንዘብ ሲሰበሰብበት መቁየቱን ነው ።

በ1519 ዓ.ም ሊፕዚግ ውስጥ በሉተር ደጋፊ በካርልስታድና በፖፑ ደጋፊ በዮሐንስ ኤክ መካከል ክርክር በተካሄደበት ወቅት ሉተር የፖፑ የአብያተ ክርስቲያናት የበላይነት ሥልጣንና አለመሳሳት በቅዱሳት መጻሕፍት ያልተደገፈና ከ400 ዓመታት በፊት የተጀመረ ሰው ሠራሽ ስለሆነ ይህንኑ ሥልጣን በመደገፍ የወሰኑ የቤተ ክርስቲያን ጉባኤዎች ተሳስተዋል ። በክርስትና ሃይማኖት የመጨረሻ ሥልጣን ያለው መጽሐፍ ቅዱስ ብቻ ነው አለ ። እንዲሁም ሉተር ካህናት እንዲያገቡ ፣ ለሙታን

የሚደረገው ጸሎተ ፍትሐት አስፈላጊ ስላልሆነ እንዲቀር ፡ የያንዳንዱ ሰበካ ምእመናን የየቤተ ክርስቲያናቸውን አገልጋይ (ፓስተር ፡ ካህን) እንዲመርጡና አስተዳደሩንም በኃላፊነት እንዲያካሂዱ ፡ ማንኛውም ክርስቲያን ቤተ ክርስቲያንን ለማገልገል የሚያስችል መንፈሳዊ ዕውቀት ካለውና ግብረ ገብነትን የተከተለ ኑሮን ከኖረ በካህንነት ሊያገለግል የሚችል መሆኑን ወዘተ. አስተማረ ። ከሰባቱ ሥርዓታት ቤተ ክርስቲያንም ቅዱስ ቍርባንንና ጥምቀትን ቢቀበልም ቅሉ ፡ ካህኑ በሚጸልይበት ጊዜ የኅብስቱና የወይኑ ወደ ጌታ ሥጋና ደም መለወጡን ካደ ። ቀደም ሲል የፖፑን የአብያተ ክርስቲያናት ሁሉ የበላይነት ሥልጣንና የኃጢያት ማስተሰርያ የተባለውን ጽሑፍ ወዘተ. በመቃወሙ በሐሰ ላይ የፈረደው የኮንስታንቲኖ ስጦታ ላይ የቤተ ክርስቲያን ጉባኤም ተሳስቷል አለ ። በዚህ የፖፑን የአብያተ ክርስቲያናት ሁሉ የበላይነት ሥልጣንና የአጠቃላይ ቤተ ክርስቲያን ጉባኤን አለመሳሳት በመቃወም በራሱ ሕይወት ላይ ሞትን የጋበዘ መሆኑን ቢረዳም ቅሉ ፡ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ከፖፑ ፡ ከአብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ ውሳኔዎች ነጻ ሆኖ የመጽሐፍ ቅዱስ ትምህርት ብቻ ተገዥ መሆኑን አምኖ ተቀበለ ። ሉተር ሊፒዚግ በነበረበት ጊዜ የሉተራውያንን ቴዎሎጂ አብራርቶ የጻፈው ፡ ከዕረፍቱም በኋላ መሪነቱን ተረክቦ ሥራውን ያከናውነው ፡ የዊተንበርግ የግሪክኛ መምህር የነበረውና የቅርብ ጓደኛው ፊልጶስ ማላንክቶን አብሮት ነበር ።

ከጀርመን ሕዝብም አብዛኛው በሉተር ምክንያት ለወደፊት የእምነቱን ነጻነት ብቻ ሳይሆን የሀገሩንም ነጻነት የሚጎናጸፍ መሆኑን ተገንዝቦ ተከተለው ። እሱም የምእመናንን ድጋፍ መከታ አድርጎ የሚከተለውን እምነት በማብራራት ፡ በየጊዜው የሚሰብካቸውን ሰብከቶች ፡ የተለያዩ ፓምፍሌቶችንና ጽሑፎችን አዘጋጅቶ በማሳተም ለምእመናን እንዲዳረሱ አደረገ ። ልዑላኑም ከእግዚአብሔር በተሰጣቸው ኃላፊነት የፖፑን ሥልጣን አስወግደው በጀርመን አብያተ ክርስቲያናት ለምእመናን የሚበጅ ለውጥ እንዲያካሂዱ ጥሪ አድርጓል ።

ሉተር ከተነሣበት ዓላማ ፍንክች የማይል መሆኑን በመረዳት በ1520 ዓ.ም ፖፑ አወገዘው ። መጻሕፍቱም ከተሰራጨበት ቦታ እየተሰበሰቡ እንዲቃጠሉ አዘዘ ። ሉተርም ውግዘቱን የያዘው ጽሑፍ እንደደረሰው ዊተንበርግ አካባቢ ምእመናን በተሰበሰቡበት ይህንኑ

ጽሑፍና የቤተ ክርስቲያኒቱን የሕግ መጽሐፍ (ካናን ሎው) በግቃጠል ከፖፑ ለተሰነዘረበት ውግዘት መልስ በመስጠት እሱና ተከታዮቹ ከሮም ቤተ ክርስቲያን መለየታቸውን አበሰረ ።

ከአውሮጳና ከአሜሪካ አብዛኛውን ክፍል ይገዛ የነበረው ታላቁ የእስጳኝ ንጉሥ ቻርልስ አምስተኛ (1500-1558) የካቶሊክ እምነት ተከታይና ደጋፊ ነበር ። የእሱም ምኞትና ዓላማ ክርስቲያኖችን ሁሉ በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ሥር ፤ ሀገሮችንም በአንድ ንጉሠ ነገሥት ሥር አድርጎ ለማስተዳደር ነበር ። እሱም የፕሮቴስታንቶችን ንቅናቄ ወዲያው በአጭሩ የመቅጨት ችሎታ እየነበረው ይህንኑ በተግባር ላይ ከግጥል የተቆጠበባቸው ምክንያቶች በወቅቱ ከደመኛ ጠላቱ ከፈረንሳይ ንጉሥ ከቀዳማዊ ፍራንሲስ ጋር በጦርነት ላይ ስለነበረ ፤ እንዲሁም ቱርኮች አውሮጳን ለመውረር ወደዳንዩብ ሸለቆ ተቃርበው ስለነበር በጀርመን ግዛቱ ውስጥ ከሥሩ (በሥልጣኑ ሥር) የነበሩ የሉተርን ትምህርትና እምነት የሚከተሉ ልዑላን (መሳፍንት) በሁለቱም ጦርነቶች እንዲረዱት በማሰብ ነበር ።

ቻርልስ በ1521 ዓ.ም ወርምስ ከተባለች ከተማ ውስጥ ልዑላን ፣ ሀገረ ገዥዎች ፣ ካህናት ወዘተ. የተካፈሉበት ጉባኤ ጠርቶ ሉተር በጉባኤው ተገኝቶ አቋሙን እንዲያስረዳ አዘዘው ። በጉባኤው ላይ ለተሰበሰቡት ሐሳቡን ገልጾ ወደ መኖሪያ ቦታው ተመልሶ እስኪደርስ ድረስ ምንም ዓይነት ጉዳት የማይደርስበት መሆኑንም የሚገልጽ መተማመኛ ሰጠው ። ሉተር ለመሄድ ሲዘጋጅ ወዳጆቹ የዮሐንስ ሑስ ፅጣ ይደርስበታል ብለው በመፍራት እንዳይሄድ ቢያግባቡትና ቢመክሩት የሚደርስብኝን መከራ ሁሉ እቀበላለሁ እንጂ ንጉሠ ነገሥቱ በጠራው ጉባኤ ላይ ተገኝቶ እምነቴን እገልጻለሁ ብሎ ሄደ ። እዚያም እንደደረሰ በንጉሡ ሊቀ መንበርነት በሚመራው ጉባኤ ላይ የተገኙት ለሉተር ብዙ ጥያቄዎች ካቀረቡለትና መልሱን ከሰጣቸው በኋላ እስከዚያን ጊዜ ድረስ በፈጸመው ስሕተት ተጽጽቶ ንስሐ እንዲገባ ቢጠየቅ ፣ ያስተማርሁትና የጻፍሁት ሁሉ ከመጽሐፍ ቅዱስ ትምህርት እስካልተቃረነ ድረስ በጀመርሁት ትምህርት እገፋበታለሁ እንጂ በምንም መንገድ ወደ ኋላ አልልም ፤ የመጨረሻ አቋሜም ይህ ነው በማለት መለሰላቸው ። ከጉባኤው እንዲወጣ ከተደረገ በኋላ ቀደም ሲል ንጉሡ በገባለት ቃል

መሠረት ያለምንም ጉዳት ወደ ቦታው እንዲሄድ ሆነ ። ከመኖሪያ ቦታው ከደረሰ በኋላ ግን በማንኛውም ጊዜ ተይዞ ፍርዱን እንዲቀበል በንጉሡና በመሰሎቹ ተወሰነ ።

ልዑል ፍሬደሪክ በንጉሡና በአብዛኞቹ የጉባኤው አባላት መኖሩት ነው ተብሎ ሞት የተወሰነበትን ሰው በግልጽ ለማዳን መሞከር የማያዋጣ መሆኑን በመገንዘብ ወታደሮቹ ሉተርን በመንገድ ላይ አድፍጠው አፍነው ወደ ዋርትቡርግ እንዲወስዱት ለማድረግ ወሰነ ። ይህንንም እቅድ ቀደም ብሎ ለሉተር በምሥጢር ገልጸለት ነበር ። ሉተር ወደ ዊተንበርግ በሰረገላ በመጓዝ ላይ ሳለ በወዳጁና በደጋፊው በልዑል ፍሬደሪክ በምሥጢር የታዘዙ ፈረሰኛ ወታደሮች ከመንገድ አጠገብ እነበረ ጫካውስጥ አድፍጠው በመያዝ ወደ ዋርትቡርግ ምሽግ ወሰዱት። አብረውት የነበሩ ጓደኞቹ በመደናገጥ ሊገድሉት ወሰዱት በማለት ሲያዝኑ ፤ ተይዞ ሲወሰድ የተመለከቱ ጠላቶቹ የነበሩ ሰዎች ደግሞ አለቀሉት (ተገደለ) ብለው በደስታ አወሩ ። በዚህ አኳኋን ሉተር ከአደጋ ተጠብቆ ዋርትቡርግ በነበረበት የአንድ ዓመት ያህል ጊዜ ማንነቱ በጠላቶቹ እንዳይታወቅ ጀርጅ በሚል ስም እየተጠራና ወታደሮችን መስሎ በመኖር ፣ ቀደም ሲል በዘመነ ሬኔሳንስ በተነሣው በዝነኛው ምዑር በኤራዝመስ በግሪክኛ የተዘጋጀውን ሐዲስ ኪዳን ምእመናን ወደሚረዱት ወደ ጀርመንኛ ቋንቋ ተረጉመ ። ይኸውም ለፕሮቴስታንት እምነት መስፋፋትና ለጀርመንኛ ቋንቋ እድገት ከፍ ያለ አስተዋጽኦ አድርጓል ። ከጥቂት ጊዜ በኋላም በፕሮቴስታንት አብያተ ክርስቲያናት መገልገያ የሚሆኑ መዝሙሮችንና የጸሎት መጻሕፍትን ቀለል ባለ መንገድና ሕዝቡ በሚረዳው በጀርመን ቋንቋ አዘጋጀ ።

ዋርትቡርግ በነበረበት ወቅት ካርልስታድ ፣ እስቶርችና ከዙዊኩ የሄዱ ፋናቲኮች (ራዲካሎች) የለውጡን ሂደት ለማፋጠን በመሻት ሥልጣን ከሀህነትን ፣ የጸድቃንን ሥዕሎች ፣ ለካህን የሚነገረውን ኑዛዜ ፣ ጾምን ፣ የብሕትውና ኑሮን ፣ ጸሎተ ፍትሐትን ፣ የሕፃናትን ጥምቀት ወዘተ. ተቃውመው በመስበክ በዊተንበርግ ምእመናን ዘንድ ከፍ ያለ ችግር መፍጠራቸው ተነገረው ። እሱም ለጀመረው የቤተ ክርስቲያን መታደስ እንቅፋት እንዳይሆን በመፍራት ከተደበቀበት ቦታ ባስቸኳይ ወደ ዊተንበርግ ሄዶ በመምከርና በማስተማር ተፋፍሞ የነበረውን

ብጥብጥ በሳምንት ውስጥ አብሮ ከጊዜው ተጨባጭ ሁኔታ ጋር እያገናዘበ ቀስ በቀስ መሠረታዊ ለውጥ የሚያስከትለውን ሐሳብ እያብራራ የማስተማር ተግባሩን ቀጠለ ። እሳይ በተጠቀሱት በአብዛኞቹ ትምህርቶች ሉተር ቢስማማም ቅሉ ፡ እሱ የተቃወመው ያለዘዴና ያለወቅቱ በችኮላና በደመፍሉነት በመስበካቸው ዜጎቻቸውን በሰላም ለመግዛት ከሚሹ ከገዥዎቻቸውና ከምእመናን በሚሰነዘረው ተቃውሞ የለውጡ ሂደት ባጭሩ ይቀጫል ብሎ በመፍራት ነበር ። ይህም የሰላም ማስፈን ተግባሩ በገዥዎች ዘንድ ተወዳጅነትንና አክብሮትን አተረፈ ለት።

በገዥዎች የተጫነበት የሶሻልና የኢኮኖሚ በደል ያንገፈገፈው የጀርመን ገበሬ በ1525 ዓ.ም በመንግሥቱ ላይ አምጾ በተነሣበት ወቅት ፡ ሉተር ለተበደሉት ገበሬዎች ደጋፊ ሆኖ በመቆም ፈንታ ልዑላትን በመደገፍ ገበሬው የማያርፍ ከሆነ በሰይፍ ቆራርጡት ብሎ በይፋ በማስተማሩና እንዲፈጁ በመስማማቱ ከፍ ያለ ነቀፋ ደርሶበታል ። ትምህርቱን ተቀብለው ይከተሉት ከነበሩት ገበሬዎችም አብዛኞቹ ገሸሸ ብለው በመሪነት አብሮአቸው የተጋፈጠውን የቶማስ ሙንዚርን የአናባፕ ቴስት (ዳግም አጥማቆች) እምነት ተከተሉ ።

ቻርልስ አምስተኛ ደመኛ ጠላቱን የፈረንሳይን ንጉሥ ቀዳማዊ ፍራንሲስን ድል ካደረገ በኋላ የሉተርን ተከታዮች ለማጥፋት በማሰብ መጀመሪያውን የእስፒር ጉባኤ በ1526 ዓ.ም ጠራ ። እንደ አጋጣሚ የቱርኮች ጦር በሐንጋሪ በኩል እየገፋ ስለመጣ የካቶሊክና የፕሮቴስታንት እምነት ተከታይ የሆኑ መሪዎች በኅብረት ቱርኮችን ለመቋቋም እንዲችሉ በማሰብ በጉባኤው ላይ የተገኙት ሉተርንና ተከታዮቹን በማውገዝ ፈንታ ሕዝቡ እያንዳንዱ የጀርመን ክፍለ ሀገር (ራስ ገዝ) የሚያስተዳድረው ልዑል (መስፍን) የሚቀበለውን እምነት እንዲከተል የሚያጉናጽፍ የሃይማኖት ነጻነት ወሰኑ ። ይህንኑ ውሳኔ መሠረት በማድረግ የሉተር ትምህርት እየተስፋፋ ሂደ ። በሉተራውያን ግዛት የነበሩ የካቶሊክ ጳጳሳትና ካህናት ተባረሩ ። የገዳማት ሀብት ተወርሶ ከፊሉ ለአብያተ ክርስቲያናት ማስተዳደሪያና ለትምህርት ቤቶች ማካሄጃ ሲሆን ፡ ከፊሉ ደግሞ ወደ ልዑላኑ ካዝና ገባ ።

በአጠቃላይ ምንም እንኳ በአውሮጳ የአንደኛነትን ደረጃ ይዞ

የነበረው የእስጳኙ ንጉሥ ቻርልስ ቢሆንም ፡ በየጊዜው ከፈረንሳይ ነገሥታት ጋር ያደረገው የፖለቲካ ግጭት (ጦርነት) ፕሮቴስታንቶች ያለ ንጉሥ ቻርልስ ተጽእኖ እምነታቸውን በነጻ እንዲያስፋፉ ፋታ በመስጠት ረድቷል ።

በ1529 ዓ.ም በተደረገው በሁለተኛው የእስፒር ጉባኤ ላይ ከተሰበሰቡ ቡት ብዙኃኑ የካቶሊክ እምነት ተከታዮች ስለነበሩ የሚከተለውን ወሰኑ። ሉተራውያን በብዛት በማይኖሩባቸው ክፍላተ ሀገር የሉተር ትምህርት እንዳይሰጥ ፡ የሉተር ተከታዮች በብዛት በሚኖሩባቸው ክፍላተ ሀገር ውስጥ ደግሞ ካቶሊኮች እምነታቸውን በነጻ እንዲያከናውኑ በማለት በድምጽ ብልጫ በመወሰኑ ምክንያት ፡ ይህንኑ ውሳኔ በድምጽ ብልጫ ውድቅ ለማድረግ ያልቻሉ የሉተርን ትምህርት የሚከተሉ ልዑላን ግልጽ ተቃውሞአቸውን (ፕሮቴስታንቶች) ስላቀረቡ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ፕሮቴስታንት (ተከራካሪ) የሚል ስም ወጣላቸው ።

ጀርመን ውስጥ ካቶሊኮች በብዛት የሚኖሩበትን የደቡቡን ክፍል ያስተዳድሩ የነበሩት ካቶሊካውያን ልዑላንና መሳፍንት በንጉሥ ቻርልስ ድጋፍ በሰሜኑ ክፍል በብዛት የሚኖሩትን ፕሮቴስታንቶች ለማጥፋትና የካቶሊክን እምነት በመላ ጀርመን ለማስፋፋት በመካከላቸው የጦር ጓደኝነት መሠረቱ = የሉተር ደጋፊ የነበረው የሳክሶን ክፍለ ሀገር ገዥ ልዑል ፍሬደሪክና ሌሎችም የፕሮቴስታንት እምነት ተከታይና ደጋፊ የነበሩ ልዑላን ከካቶሊኮች ሊሰነዘርባቸው የታቀደውን አደጋ ለመቋቋም የፕሮቴስታንት ሊግ (እንድነት) መሠረቱ = ከዚህ ላይ መገንዘብ የሚያሻ የካቶሊክን እምነት ደጋፊዎችም ሆኑ የፕሮቴስታንትን እምነት ደጋፊዎች ያካሄዱት ትግል ፡ የሚከተሉትን የየራሳቸውን ሃይማኖት ለመደገፍ ብቻ ሳይሆን በሃይማኖት ስም ግዛታቸውንም ለማጠናከር መሆኑን ነው ።

ካቶሊካውያን ልዑላን የፕሮቴስታንትን እምነት ተከታዮች በጦር ኃይል ለመደምሰስ ባሰፈሰሩበት ወቅት ሉተርና ዝቂንግል ስለ ቅዱስ ቊርባን በነበራቸው የተለያዩ አመለካከት (አተረጓጉም) ምክንያት በመካከላቸው ስምምነት ሊገኝ ስላልተቻለ በ1529 ዓ.ም የሔሱ ልዑል ፊልጶስ ሁለቱ ወገኖች ግርበርግ ምሽግ ውስጥ ተገናኝተው በመካከላቸው ያለውን የእምነት ልዩነት በውይይት አስወግደው አንድነት እንዲመሠርቱ ያደረገው ሙከራ ሳይሳካ ቀረ ። ይኸውም ሉተር ስለ ቊርባን

ከነበረው የወግ አጥባቂነት እምነት በተጨማሪ በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን የሚገኙት የጌታ መስቀል ፡ ሻማ ማብራት ፡ በቅዳሴ ጊዜ የካህናት አልባሳት ወዘተ. እንዲሠራባቸው አድርጓል ። በዚህም ከዝዊንግልና ከካልቪን ወቅሳ ተሰንዝሮበታል።

ሉተር ከሰባቱ ሥርዓታት ቤተ ክርስቲያን ቊርባንንና ጥምቀትን ቢቀበልም ቅሉ ስለቊርባን የነበረው እምነት ከዝዊንግልና ከካልቪን ለየት ያለ ነው ። ሉተር የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር በሲቪል አስተዳዳሪዎች እጅ እንዲገባ አድርጓል ። በዚያን ወቅት ከምእመናን ቤተ ክርስቲያንን የሚያስተዳድር ኮሚቴ የሚሾሙ የሲቪል አስተዳዳሪዎች ስለነበሩ በጀርመን የፕሮቴስታንት ቤተ ክርስቲያን ዘንድ ለብዙ ጊዜ በመንፈሳዊው ተግባር ድክመት ይታይ ነበር ። ካህናትም እንዲያገቡ ፤ ከምእመናንም መካከል ቤተ ክርስቲያንን ለማገልገል ብቃትና ችሎታ ያላቸው በካህንነት እንዲያገለግሉ ተደረገ ። ሉተር በጀርመንኛ ከተረጎመው መጽሐፍ ቅዱስ በተጨማሪ ለምእመናንና ለወጣቶች መማሪያ የሚያገለግል አጠር ያለ ፤ ለካህናትና ለምሁራን የሚያገለግል ደግሞ ሰፋ ያለ ሁለት የሰንበት ትምህርት ማስተማሪያ (ካቲኪዝም) መጽሐፍትና የጸሎት መጽሐፍት አዘጋጅቷል ።

ከጀርመን ውጭ የሉተር ትምህርት በዴንማርክ ፡ በፍርዌ ፡ በስዊድን ወዘተ. ተሰብኮ በምእመናን ተቀባይነትን አገኘ ። የሉተርን ትምህርት የተቀበሉ አብያተ ክርስቲያናት “ሉተራውያን” በሚል ስም ይጠራሉ ።

ሉተር በዐረፈ በዓመቱ በ1546 ዓ.ም ሁለቱ ወገኖች ጦርነት ገጥመው ለጊዜው ካቶሊኮች ድል ማድረግ ጀምረው ነበር ። ቀስ በቀስ ግን የፕሮቴስታንቶች ጦር የካቶሊኮችን ሠራዊት ስላሸነፈ በ1555 ዓ.ም አግስቡርግ ውስጥ በተደረገው ጉባኤ ጦርነቱ እንዲቆም ፤ የካቶሊክና የሉተራን እምነቶች አውሮጳ ውስጥ ሕጋዊ ሃይማኖቶች መሆናቸው ተወሰነ ። እንዲሁም ከ1552 ዓ.ም በፊት በሉተራውያን እጅ የነበሩ መሬቶች (ርስቶች) ሕጋዊ ሀብታቸው መሆናቸው ፤ ምእመናንም የየክፍለ ሀገራቸው ገዥ የተቀበለውን እምነት እንዲከተሉ ፤ ለመከተል ፈቃደኞች ያልሆኑት ግን በእነሱ እምነት ተከታይ ገዥ ወደሚተዳደረው ክፍለ ሀገር (ራዝ ገዝ) ሄደው በሰላም እንዲኖሩ ወዘተ. ተወሰነ ። የሉተራን እምነት

መሠረትም በ1530 ዓ.ም በማላንክቶን የተዘጋጀው “የኦግስቡርግ የሃይማኖት መግለጫ” የተባለው መሆኑ ተገለጸ ። ይህ የኦግስቡርግ የሰላም ስምምነት በካቶሊኮችና በፕሮቴስታንቶች መካከል ለሠላሳ ዓመታት የተካሄደው ጦርነት እስከተጀመረበት እስከ 1618 ዓ.ም ድረስ ከሞላ ጉዳል ጸንቶ ሲሠራበት ስለቂየ ፕሮቴስታንቶች በሰላም እምነታቸውን ለማስፋፋት ቻሉ ።

የሉተርና የካልቪን ተከታዮች ከግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ጋር በእምነት አንድነት ለመመሥረት ሞክረው ሳይሳካላቸው ቀርቷል ። ይኸውም ማላንክቶን በ1559 ዓ.ም ለቅስጥንጥንያው ፓትርያርክ ለዳግማዊ ዮሐንስ “የኦግስቡርግ የሃይማኖት መግለጫ” የተባለውን መሠረተ ሃይማኖት በግሪክኛ አስተርጉሞ ቢልክለት ሳይቀበለው ቀረ ። ትንሽ ዘግየት ብሎ ደግሞ የቱሺንገን መንፈሳውያን መምህራን ለቅስጥንጥንያው ፓትርያርክ ለዳግማዊ ኤርምያስ በሉተራውያን ሃይማኖት ትምህርት መሠረት ሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት አንድ ሊሆኑ የሚችሉበት መንገድ እንዲጠና ቢጠይቁ ፡ ሉተራውያን ስለ ጌታ ሥጋና ደም ፡ ስለ ማዕርገ ክህነት ወዘተ. የሚያስተምሩት ስሕተት ስለሆነ ፓትርያርኩ ጥያቄውን የማይቀበል መሆኑን ገለጸላቸው ።

እንዲሁም ካልቪኒስቶች በበኩላቸው ከግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ጋር አንድነት ለመፍጠር ባደረጉት ጥረት ከቅስጥንጥንያው ፓትርያርክ ከቂርሎስ ሉካሪስ (1572-1638) ጋር ስምምነት ደርሰው ነበር። ነገር ግን የግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ካህናትና ምእመናን ይህንኑ ስምምነት በጥብቅ በመቃወም ሉካሪስን ከመንበረ ፓትርያርኩ አውርደው ስምምነቱን ሠረዙት ። የግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን መሪዎችና አባቶች በ1638 ዓ.ም ፡ ቅስጥንጥንያ ውስጥ ፤ በ1640 ዓ.ም ኪየቭ ውስጥ ፤ በ1642 ዓ.ም ጃስየ ውስጥ ፤ በ1672 ዓ.ም ኢየሩሳሌም ውስጥ በአደረጉአቸው ሲኖዶሶች ሉካሪስ ያዘጋጀው የካልቪንን ትምህርት የሚያንጸባርቀው የመሠረተ ሃይማኖት ጽሑፍ (መጽሐፍ) ይዘት ተወግዟል ።

መ) አናባፕቲስቶች (ዳግም አጥማቂዎች)

በዐሥራ ስድስተኛው ክፍለ ዘመን የተነሡት አናባፕቲስቶች

በሕፃንነት የሚፈጸመውን ጥምቀት በጥብቅ በመቃወም ወደነሱ እምነት የገቡትን ክርስቲያኖች ሁሉ እንደገና ደግመው አጠመቁ ።

በ1522 ዓ.ም ዊተንበርግ ውስጥ እስቶርች ፡ ሙንዘርና ከዝዊኩ የሄዱ ነቢያት ነን ባዮች ይህንኑ እምነታቸውን ማስተማርና በተግባር ላይ ማዋል (እንደገና ማጥመቅ) በመጀመራቸው ምክንያት የተነሣው ሁከት በሉተር ስብከት መብረዱን ቀደም ሲል ተመልክተናል ።

በ1525 ዓ.ም በኮንራድ ግሬቤልና በፊልፕስ ማንዝ መሪነት የተሰበከው የአናባፕቲስቶች ትምህርት ስዊዘርላንድ ውስጥ በዙሪክ አካባቢ እየተስፋፋ ሄደ ። የዙሪክ ከተማ መንግሥት በ1526 ዓ.ም በአናባፕቲስቶች ላይ አስቃቂና ጠንካራ እርምጃ እንዲወሰድ አደረገ ። ይኸውም እርምጃ እንዲወሰድባቸው ውሳኔውን ካስተላለፉት ባለ ሥልጣኖች መካከል አንዱ አስተምሮ በማሳመን ሊመልሳቸው ያልቻለው ዝዊንግል ነበር ።

ከ1525 እስከ 1528 ዓ.ም ድረስ በጀርመን ፡ በተለይም ትራስበርግና አግስቡርግ ውስጥ ንቅናቄው ተስፋፍቶ ነበር ። የንቅናቄው አባላት የሀገርን ጸጥታ ለማደፍረስና መንግሥት ለማናጋት የተነሡ አመጸኞች ናቸው ተብሎ በብዙዎች ዘንድ ይታመን ስለነበር በየሀገሩ መንግሥታትና አስተዳዳሪዎች ትእዛዝ ከፍተኛ ሥቃይ ደርሶባቸዋል ። ቀደም ሲል በ1529 ዓ.ም እስፒርስ ውስጥ በተደረገችው ጉባኤ የተገኙት የካቶሊክና የፕሮቴስታንት እምነት ተከታዮች ስለመናፍቃን ቅጣት በነገሥታቱ የተላለፈውን ትእዛዝ በማጽደቃቸው እንደገና ያጠመቁና የተጠመቁ ሁሉ ያለ ሕጋዊ ፍርድ እንዲታሰሩና እንዲገደሉ ተወሰነ ። በዚሁ ውሳኔ መሠረት በብዙ ሺህ የሚቁጠሩ አናባፕቲስቶች ተፈጅተዋል ።

በመጀመሪያ ጊዜ ሉተር በአናባፕቲስቶች ላይ በሕገ ወጥ መንገድ የሚፈጸመውን ቅጣት ተቃውሞ ነበር ። ነገር ግን ንቅናቄአቸው እየተስፋፋ መሄዱን በመመልከት በ1530 ዓ.ም የየሀገሩ ገዥዎች ይህንኑ ንቅናቄ በሰይፍ እንዲያቆሙት አስተማረ ። አናባፕቲስቶች ግን የተለያዩ ቅጣቶችና ሰደቶች ቢገጥሙአቸውም ቅሉ ፡ ከሥቃይ ያመለጡት በተሰደዱ ባቸው ሀገሮች ማለት በጀርመን ፡ በስዊዘርላንድ ፡ በኒዘርላንድ ወዘተ. ተግተው ስላስተማሩ ንቅናቄው ከጊዜ ወደ ጊዜ እየተስፋፋ ሄደ ። ሙንዘር፣ ዋልድሽትና መስሎቻቸው የጀርመን ገበሬዎችን አመጽ በመደ

ገፍ በጦርነቱ ላይ አብረው ስላለቁ ከሞት የተረፉት ገበሬዎች ከልዑላት ጉን በመሆን አብሮ የተቃወማቸውን የሉተርን ትምህርት ርግፍ አድርገው ትተው የአናባፕቲስቶችን ትምህርት ተቀበሉ ።

ኒዘርላንድ ውስጥ ሚኖ ሲሞንስ ፣ አውስትሪያ ውስጥ ጃኮብ ሑተር ይህንን ንቅናቄ አስፋፉ ። ሚኖናይትና (ሚኖናውያንና) ሑተራይት (ሑተራውያን) የተባሉት ንቅናቄዎች በስዊዘርላንድ ፣ በአሜሪካ ፣ በካናዳ ፣ በህንጋሪ ፣ በሞራብያ ፣ በፕሩሲያ ፣ በፖላንድ ፣ በጀርመን ፣ በሩሲያና በሌሎች ሀገሮች ተሰራጭተው እምነታቸውን አስፋፍተዋል ። የዚህ ንቅናቄ ተከታዮች ጦርነትን ፣ መሐላን ፣ መጠጥና ዳንኪራ ቤቶች መገኘትን ወዘተ. የሚቃወሙና ተግባረ ዕድን የሚያስፋፉ ናቸው ። በሚያካሂዱአቸው የተግባረ ዕድሥ ራዎች የተመረቱትን በቀላል ዋጋ ያለብዙ ትርፍ ሸጠው ገንዘቡን በኅብረት ይጠቀሙበታል ። ከፊሉንም ለድሆች መርጃ ያውሉታል ። ባቋቋሙአቸው የጉጆ ኢንዱስትሪዎችና ታላላቅ ኢንዱስትሪዎች ለሰው ልጆች ማጥፊያ የሚውሉት ጉራዴዎች ፣ ጦሮች ፣ ጠመንጃዎች ወዘተ. እንዲሠሩ አይፈቅዱም ።

የግል ሀብት ፀረፍቅር ነው በማለት አብዛኛውን ጊዜም የግል ሀብትን አጥፍተው ፣ ባላቸው በጋራ እየተጠቀሙ በኅብረት መኖርን ያዘወትራሉ ። የክርስቶስ ዳግም ምጻት በቅርብ ጊዜ ውስጥ ይፈጸማል በማለት ጊዜ ወስነው ቢያስተምሩም ቅሉ ትንቢታቸው ሳይፈጸም ቀረ ።

የቤተ ክርስቲያንንም ብሔራዊነት ይቃወማሉ ። ከቤተ ክርስቲያን ውስጥ የጻድቃንን ሥዕሎች ወዘተ. አስወግደዋል ። እምነታቸውን በተግባር ለመግለጽ በሚያደርጉት ሐሴትና ፈንጠዝያ (ኤንሱሲያዝም) በመገፋፋት አንዳንድ ጊዜ ሕገ ወጥ ተግባሮችን ፈጽመዋል ።

ይኸውም በ1534 ዓ.ም በቤርናርድ ሮዝማን ፣ በጀን ማቲያስ ወዘተ. የሚመሩ ራዲካል (ተስፈንጣሪ) አናባፕቲስቶች ሙንስቴር የተባላቸውን ከተማ በጦር ኃይል ይዘው የጭቁን ቅዱሳን መጠጊያ ፣ አዲሲቱ ኢየሩሳሌም በማለት ሰይመው ጀን ቤውኬልስን አነገሡ ። በግዛታቸው ውስጥም በብሉይ ኪዳን ትምህርት መሠረትና የዜጎቻቸውንም ቊጥር ለማብዛት በማሰብ ብዙ ማግባትን ፈቀዱ ። በዚሁ መሠረት ቤርናርድ ሮዝማን ዘጠኝ ሚስቶችን አግብቷል ። ሀብትና ንብረትም በዐዋጅ የጋራ እንዲሆን ተደረገ ። ይህንን ሕግ የተቃወሙ ሁሉ ተገደሉ ። እንደገና

አንጠመቅም ያሉ ምእመናንም ከመኖሪያቸው ተባረሩ ። ሆኖም የከተማ ይቱ ጳጳስና አስተዳዳሪ በካቶሊካውያንና በሉተራውያን ወታደሮች እርዳታ በ1535 ዓ.ም ድል አድርጎ ከተማዋን ያዘ ። ከጦርነቱ የተረፉት የአመጹ መሪዎችም በፍርድ ተገደሉ ። ባጠቃላይ አናባፕቲስቶች በሉተር፣ በዝዊንግል፣ በካልቪንና በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን መሪዎች በየጊዜው ተወግዘዋል ።

አናባፕቲስቶች በብዙ ክፍል የተከፋፈሉ በመሆናቸው ምክንያት የሚያስተምሩትም የተለያዩ ስለሆነ ከላይ ባጭሩ የተገለጸው የጥቂቶቹ ታሪክ ብቻ ነው ።

እምነትን በነጻ የመከተልና ሐሳብን የመግለጽ መብትን ለመቀዳ ጀት ከፕሮቴስታንቶች ሁሉ በፊት ትግሉን የጀመሩት አናባፕቲስቶች መሆናቸው ይተረካል ።

ባፕቲስት፣ ኩኦኬርስና ብራዘሬን በሚል ስም የሚጠሩት ፕሮቴስታንቶች ከአናባፕቲስቶች የተገኙ ባይሆኑም ቅሉ፣ እምነታቸው ከአናባፕቲስቶች እምነት ጋር ግንኙነት አለው ።

ባጠቃላይ እላይ እንደተገለጸው የአናባፕቲስቶችን ትምህርት በመቃወም የካቶሊክና የፕሮቴስታንት እምነት ተከታዮች በየጊዜው አሠቃይ ተዋቅዋል ።

ሠ) በኡልሪች ዝዊንግልና በጆን ካልቪን ስዊስ (ስዊዘርላንድ) ውስጥ የተካሄደው የቤተ ክርስቲያን አስተዳደርና የመሠረተ ሃይማኖት ለውጥ

የሉተር ትምህርት ጀርመን፣ ዴንማርክ፣ ኖርዌና ስዊድን ውስጥ ተስፋፈቶ የየሀገሮቹ መንግሥታት ሃይማኖት ሲሆን፣ ስዊዘርላንድ ውስጥ ከሉተር ትንሽ ለየት ያለ የፕሮቴስታንት ትምህርት መስፋፋት ጀመረ ። በስዊዘርላንድ የተጀመረችው የሪፎርምድ (የታደሰች) የፕሮቴስታንት ቤተ ክርስቲያን ትምህርት ሉተር ካስተማረው ቀለል ያለ ስለነበረ በፈረንሳይ፣ በእስኮትላንድ፣ በሀንጋሪ፣ በሐላንድ፣ በዛ ባሉ የጀርመን ክፍላተ ሀገር፣ በእንግሊዝ፣ በሰሜን አሜሪካ ወዘተ በቀላሉ ተቀባይነትን በማግኘት ሊስፋፋ ቻለ ።

በስዊዘርላንድ የተነሡት ፕሮቴስታንቶች የካቶሊክን ቤተ ክርስቲ

ያን ሥርዓትና እምነት በመላ አስወግደው ለእምነታቸው መሠረት ያደረጉ መጽሐፍ ቅዱስን ብቻ ነው ። ከአምልኮ ቦታዎችም (ከቤተ ክርስቲያናቸውም) የጸድቃንን አጽም ፡ ሥዕል ፡ ሐውልት ወዘተ. አስወገዱ ። ወደ ተቀደሱ ቦታዎች ሄዶ ለመሳለም የሚደረገውን ጉዞ ሰረዙ። በዚህ አኳኋን ጀርመን ውስጥ በሉተር ከተካሄደው ለውጥ ይልቅ ይህኛው የበለጠ ተራማጅ ነበር ።

የስዊስን የሃይማኖት ለውጥ ለመጀመሪያ ጊዜ የመራው ኡልሪች ዝዊንግል (1484-1531) ስዊዘርላንድ ውስጥ በ1484 ዓ.ም ከገበሬ ቤተሰብ ተወልዶ እድሜው ለትምህርት ሲደርስ በርኔና ባሌል በነበሩት ዩኒቨርሲቲዎች ትምህርቱን ካጠናቀቀ በኋላ በ1506 ዓ.ም ማዕርገ ክህነት ተቀብሎ ቤተ ክርስቲያንን ያገለግል ጀመር ። በ1513 ዓ.ም ከስዊስ በፖፑ ለተቀጠሩ ወታደሮች በአበ ነፍሱነት አገልግሏል ። በ1518 ዓ.ም የዙሪክ ካቴድራል ሰባኪ ሆኖ ከተመደበበት ጊዜ ጀምሮ ለጸድቃን የሚደረገውን ስግደት ፡ በደጋግ ሥራዎች መዳንን ፡ የፐርጋቶሪን መኖር ፡ የአጽዋማትን ጊዜ ውሳኔ ፡ ማዕርገ ክህነትን ፡ የካህናትን በድንግልና መኖር ፡ ልብስ ተክህኖን ፡ ሥርዓተ ቅዳሴን ፡ በቤተ ክርስቲያን የሚገኙ ሥዕሎችን ፡ የፖፑን ሥልጣን ፡ የስዊስ ተወላጆች በፖፖች ፡ በፈረንሳይና በሌሎች ነገሥታት ለወታደርነት እየተቀጠሩ መሄድን በጥብቅ በመቃወም አስተማረ ። የእምነት መሠረት መጽሐፍ ቅዱስ ብቻ መሆኑን በመግለጽ ፡ ባጠቃላይ የካቶሊክን ቤተ ክርስቲያን መሠረተ ሃይማኖት በመቃወም በሚያስተምርበት ወቅት የዙሪክ ከተማ ምክር ቤት አስተዳዳሪዎችና ምእመናን በትምህርቱ በመርካት በ1522 ዓ.ም ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ነጻ የሆነች የሪፎርምድ (የታደሰች) ቤተ ክርስቲያን አቋቋሙ ። ሥርዓተ ጸሎቱም በላቲን መሆኑ ቀርቶ ምእመናን በሚረዱት በጀርመንኛ ቋንቋ ይፈጸም ጀመር ። የካቶሊኮችን ገዳማት ሀብት ወርሰው አዲስ ለተመሠረተችው ቤተ ክርስቲያን ማስተዳደሪያ ፡ ለትምህርት ቤቶች ማቋቋሚያና ለሆስፒታሎች ማሠሪያ አደረጉት ።

ከ1528 ዓ.ም ጀምሮ ተራማጅ (ራዲካል) የነበረው የዝዊንግል ትምህርት ቤርን ፡ ባሌል ወዘተ በተባሉት የስዊዘርላንድ ነጻ ከተማ ኑኦሪዎች ዘንድ ተቀባይነትን ስላገኘ ተስፋፋ ። እነዚህም የፕሮቴስታንትን እምነት የተቀበሉ ሪፐብሊክ የነበሩ ከተማ አስተዳዳሪዎች በዝዊን